

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Η συζήτηση για τα όρια της ελευθερίας του τύπου –ηλεκτρονικού και έντυπου– είναι στις μέρες μας ένα από τα πιο επίκαιρα θέματα. Δεν είναι μόνο η πρόσφατη επικαιρότητα με τα σκίτσα του Μωάμεθ, που κίνησαν την παγκόσμια αντίδραση του μουσουλμανικού κόσμου και κατέστησαν εναργέστερη την σύγκρουση πολιτισμών και αξιών, που φέρνουν το θέμα στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας.

Η σύγκρουση απόψεων σε σχέση με τα όρια της ελευθερίας του τύπου είναι ενδημικό φαινόμενο και μέσα στις δυτικές κοινωνίες, με τη χώρα μας να είναι στην πρώτη γραμμή του ενδιαφέροντος. Μήν ξεχνάμε ότι μια σειρά αποκαλύψεων που συγκλόνισαν το χώρο της Δικαιοσύνης και της Εκκλησίας με σκάνδαλα, ξεκίνησε από τηλεοπτικές εκπομπές των οποίων οι παραγωγοί και παρουσιαστές με μέσα την παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών και την κρυφή κάμερα, απέδειξαν την παράνομη εμπλοκή δικαστικών λειτουργιών και ιερωμένων σε δικαστικά και όχι μόνον σκάνδαλα.

Η αποκάλυψη των σκανδάλων θεωρήθηκε εκτός από μεγάλη δημοσιογραφική επιτυχία και σημαντική προσφορά του τύπου στην κοινωνία, δεδομένου ότι συνέβαλε στην εξάρθρωση κυκλωμάτων δικαστικής διαπλοκής. Βέβαια, όπως πάντα, υπήρξε και αντίλογος και μάλιστα με σοβαρά επιχειρήματα, ειδικά σε σχέση με τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν, προκειμένου να γίνουν οι αποκαλύψεις. Η παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών, που κατέληξε σε δημόσια ακρόαση ιδιωτικών διαλόγων ιερών σχετικών με τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις, μπορεί να θεωρηθεί θεμιτή με βάση την προάσπιση του κοινωνικού συμφέροντος και την προστασία του υπέρτερου αγαθού; Ποιο ποινικό αδίκημα απέτρεψαν; Η διαπόμπευση γνωστού συνθέτη προ ετών, ο οποίος δημόσια διασύρθηκε ως παιδεραστής και στη συνέχεια αθωώθηκε από τη Δικαιοσύνη, δικαιώνει την απόλυτη παραβίαση της ιδιωτικής ζωής; Η δημοσίευση ιδιωτικών συζητήσεων μεταξύ πολιτικών παραγόντων, οι οποίες περιείχαν κρίσεις και σχόλια για τρίτους είναι αντικείμενο δημοσιογραφίας ή απλό κουτσομπολιό; Αν πιστεύετε ότι μόνον οι γνωστοί κι επώνυμοι αποτελούν τους στόχους του κίτρινου τύπου κάνετε λάθος! Οι συμβολαιογράφοι έχουν κι αυτοί πληρώσει το φόρο στην αδηφάγο κοινωνία των media. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι ο συνάδελφος Παρασκευάς Κάντζας, ? που επί μία δεκαετία αγωνιζόταν να αποδείξει, ότι δεν είναι πλαστογράφος, μόνο και μόνο διότι τηλεοπτικό κανάλι δεν δίστασε να δώσει πεδίο δράσης στον γνωστό ντέτεκτιβ Σπύρου, ο οποίος για πολλοστή φορά επενέησε σκάνδαλο, εξυπηρετώντας συγγενείς θανόντος, που δεν τους περιέλαβε στη διαθήκη του. Ο ατυχής συνάδελφος, άτομο εξαιρετικού ήθους και παιδείας, ασφαλώς αθωώθηκε πανηγυρικά από τη Δικαιοσύνη, που στάθηκε στο ύψος της παρά τις πιέσεις, αλλά αφού ταλαιπωρήθηκε ψυχικά επί μία δεκαετία, συρόμενος ως εγκληματίας στις αίθουσες των δικαστηρίων και είδε την καριέρα του και τη ζωή του να καταστρέφονται. Η υπόθεση χωρίς τον καταλυτικό ρόλο της τηλεόρασης θα είχε λήξει τάχιστα με απαλλακτικό βούλευμα. Τι κι αν ο γνωστός ντέτεκτιβ έχει επανειλημμένα καταδικασθεί για παρόμοιες πλεκτάνες και συκοφαντικές δυσφημήσεις, τί κι αν εκκρεμούν εις βάρος του εντάλματα, εξακολουθεί να είναι από τους αγαπημένους των καναλιών ελεύθερος να καταστρέψει κι άλλους.

Η ελευθερία του τύπου προστατεύεται από το Σύνταγμα και φυσικά η ιδέα μιας οπισθοδρόμησης, που θα έκανε ανεκτή τη λογοκρισία είναι απεχθής και απορριπτέα. Ποια είναι όμως η ελευθερία του τύπου που προστατεύεται από το Σύνταγμα; Επιτρέπει το Σύνταγμα τη διάπραξη ποινικών αδικημάτων εν ονόματι της ελευθερίας του τύπου; Η εισβολή στην ιδιωτική ζωή των πολιτών –όποιοι κι αν είναι αυτοί– είναι ποινικό αδίκημα. Η παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών είναι επίσης ποινικό αδίκημα. Δεν είδα-

με κάποιον να διώκεται για τα παραπάνω αδικήματα στην Ελλάδα, αν και διεπράχθησαν κατά κόρον. Είναι προφανές, ότι εδώ υπάρχει μια σοβαρή παρεξήγηση σε σχέση με το προστατευόμενο αγαθό της ελευθερίας του τύπου. Η ιστορική ρήση του Βολταίρου ότι «μπορεί να διαφωνώ μ' αυτό που λες, αλλά θα υπερασπιστώ μέχρι θανάτου το δικαίωμά σου να το λες», που αποτελεί το αξίωμα της δημοσιογραφίας, προφανώς δεν αφορά το «δικαίωμα» στην τοποθέτηση κρυφής κάμερας στην κρεβατοκάμαρα των πολιτών! Είναι κοινή λογική και δεν χρειάζεται ιδιαίτερες νομικές γνώσεις, το ότι η απαγόρευση τέτοιων πρακτικών ούτε λογοκρισία είναι ούτε παραβίαση της ελευθερίας του τύπου. Ο Βολταίρος μιλά για έκφραση γνώμης και διατύπωση ιδεών, που είναι η πεμπτούσια της Δημοκρατίας και όχι για εισβολή σε κρεβατοκάμαρες. Δυστυχώς στη χώρα μας περισσεύει η οφθαλμολαγνεία και λείπει η άποψη. Τα συμπτώματα αυτά σηματοδοτούν μια παθολογία στο χώρο του τύπου, που εξαπλώνεται σαν επιδημία σε όλους τους χώρους και σε όλες τις μορφές του τύπου. Όπου λείπουν τα επιχειρήματα, η άποψη και η κρίση, εμφανίζεται η συκοφαντία, η σκανδαλολογία, η προσωπική επίθεση, η κινδυνολογία και η διαβολή. Εκεί που δεν μπορούμε να κρίνουμε και να κατακρίνουμε το έργο, προσπαθούμε να μειώσουμε την προσωπικότητα του «αντιπάλου», έστω κι αν στην πραγματικότητα δεν έχουμε κάτι να του προσάψουμε. Ιδιαίτερα σε περιόδους εκλογών η μέθοδος είναι αλάνθαστη. Οι μαθητές του Γκαίμπελς ξέρουν καλά ότι «πες – πες κάτι θα μείνει». Η αναφορά και μόνο στο έργο που παράγει κάποιος είναι αρκετή να επισύρει το φθόνο και το μίσος και το έντυπο είναι πρόσφορο μέσο για την έκφραση των ποταπών ενστίκτων και την εξυπηρέτηση των άνομων συμφερόντων

Ο έντονος ανταγωνισμός, τα οικονομικά, πολιτικά, συνδικαλιστικά και άλλα συμφέροντα, η απουσία μεγάλων προσωπικοτήτων στο χώρο της δημοσιογραφίας, ανθρώπων του διαμετρήματος ενός Βλάση Γαβριηλίδη ή μιας Ελένης Βλάχου, που θα έδιναν με το παράδειγμά τους το μέτρο, σηματοδοτούν έναν εκφυλισμό στη δημοσιογραφική δεοντολογία και την ποιότητα του τύπου εν γένει. Η Δικαιοσύνη από την άλλη στέκεται μετέωρη ανάμεσα στα νομικά διλήμματα και την ιδιότυπη ομηρία, στην οποία έχει αχθεί εξ αιτίας των δικαστικών σκανδάλων και δεν έχει τα απαραίτητα ανακλαστικά, προκειμένου να οριοθετήσει τα προστατευόμενα κοινωνικά αγαθά.

Είναι τόσο απελπιστικά τα πράγματα και τόσο ζοφερό το μέλλον του τύπου; Δεν υπάρχει ελπίδα ανάκαμψης; Δεν θα σπάσει ποτέ ο φαύλος κύκλος της καλλιέργειας των ταπεινών ενστίκτων της μάζας και της κιτρινίλας του τύπου; Προσωπικά πιστεύω ότι υπάρχουν ακόμα υγιείς δυνάμεις στον χώρο του τύπου, που θα αντιδράσουν μπροστά στην κατρακύλα, αλλά και υγιές κοινό, που θα βάλει στο περιθώριο, εκεί όπου ανήκουν τους Γκαίμπελισκους, καταδικάζοντάς τους «εις άγνοιαν». Η ποιότητα του τύπου είναι υπόθεση ολόκληρης της κοινωνίας συλλογικά και του κάθε πολίτη ξεχωριστά, γιατί καθορίζει και την ποιότητα της δημοκρατίας. Είναι υπόθεση όλων μας να ξαναγίνει ο τύπος στη χώρα μας βήμα ανταλλαγής απόψεων και μήτρα ιδεών. Μόνο έτσι έχουμε ελπίδα σ' ένα καλλίτερο μέλλον όπου η κοινή γνώμη θα διαμορφώνεται με βάση την αλήθεια

* Η αναφορά στο όνομα του συνάδελφου γίνεται εν αγνοία του, αλλά πιστεύω ότι ο συμβολαιογραφικός τύπος του οφείλει μια αποκατάσταση, την αποκατάσταση που μέχρι τώρα το τηλεοπτικό κανάλι που τον διέσυρε δεν είχε την δεοντολογική ευαισθησία να του αποδώσει. Την συγκεκριμένη περίπτωση έτυχε να έχω ζήσει από κοντά στο τελευταίο στάδιο του δράματος. Ενδεχομένως να υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις συνάδελφων που διασύρθηκαν άδικα, τις οποίες δεν γνωρίζω. Τους συμπάρισται ολόψυχα και ελπίζω να είναι οι τελευταίες.

ΣΤΑ ΠΛΟΚΑΜΙΑ

ΤΗΣ ΠΟΛΥΝΟΜΙΑΣ

Δανείζομαι αποσπάσματα, από το άρθρο του κ. Μάριου Πλωρίτη, στη σελίδα «ΘΕΣΞΕΙΣ» της Εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ» Κυριακή 27-1-2002, όπου με γλαφυρό, αλλά και με τραγικό τρόπο, σχολιάζει το τέρας της γραφειοκρατίας και πολυνομίας λέγοντας: «οι μετα-σαδιστές [όπως λέμε ξμεταμοντέρνοι§] δεν χρησιμοποιούν μαστίγια και άλλα όργανα σωματικών βασανιστηρίων, αλλά χ α ρ τ ι ά: νόμους, διατάγματα, αποφάσεις, απαγορεύσεις, που στοχεύουν σ' ολόκληρο τον πληθυσμό.

Είναι οι μαρκήσιοι, δούκες, κόμητες, βαρόνοι των δημοσίων υπηρεσιών και της γραφειοκρατίας, που λες και ξυπνάνε κάθε πρωί με τη σκέψη: «Τι θα σκαρφιστώ σήμερα για να βασανίσω όσο γίνεται πιο πολλούς και όσο γίνεται πιο πολύ;». Ο Σαντ έγραψε τις «120 μέρες στα Σόδομα». Αυτοί πράττουν τις Μυριάδες μέρες στα Σόδομα και Γόμορα της ανθρωποβόρας κρατικής μηχανής και γεύονται την άφατη ηδονή του πόνου που προκαλούν σε εκατομμύρια θύματα, χωρίς να τα αγγίζουν, χωρίς να τα ξέρουν καν». Όλα αυτά είναι πασίγνωστα και δεν υπάρχει πολίτης στα πέρατα του κόσμου, που να μην έχει υποστεί τα «χάδια» αυτού του Λεβιάθαν.

Στην Ελλάδα μπορεί η διοίκηση να πάσχει, αλλά, όπως προκύπτει από μελέτες, που έχουν πραγματοποιηθεί, οι νόμοι ευδοκούν. Το σύστημα της χώρας μας στηρίζεται σε 141.737 νομοθετικές παρεμβάσεις, που έχουν αναληφθεί από το 1975 ως σήμερα που λειτουργεί απρόσκοπτα η δημοκρατική νομιμότητα. Τη μερίδα του λέοντος στη νομοθετική παραγωγή διεκδικούν οι υπουργικές αποφάσεις, γεγονός που καταδεικνύει ότι το όλο σύστημα πάσχει σοβαρά. Κατά μέσο όρο ο κάθε νόμος που εισάγεται στη Βουλή προβλέπει την έκδοση 6 υπουργικών αποφάσεων, προκειμένου να καταστεί λειτουργικός. Από την άλλη πλευρά, η νομοθετική παραγωγή είναι πρόχειρη και χωρίς καμία ουσιαστική τεκμηρίωση, η οποία κρίνεται αναγκαία για τις επιπτώσεις που θα έχει στους πολίτες και στην οικονομία.

Το εγχείρημα για τη συγκρότηση Επιτροπής, προκειμένου να ασχοληθεί με την κωδικοποίηση της νομοθεσίας μας σε όλους τους τομείς και σε όλα τα Υπουργεία, αποτελεί ηράκλειο έργο, το οποίο είχε αναληφθεί από την προηγούμενη Κυβέρνηση και συνεχίζεται και με τη σημερινή.

Ποια είναι η κατάσταση που έρχεται να μεταβάλει το εγχείρημα αυτό για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας και τι σημαίνουν στην πράξη πολυνομία και νομοθετική ακαταστασία; Η εισηγητική έκθεση του νέου νόμου για τη σύσταση της Κεντρικής Επιτροπής Κωδικοποίησης τα λέει όλα. Περιγράφει με ουσιαστικό

τρόπο τι επικρατεί και γιατί η πολυνομία ή άλλως η νομοθετική γραφειοκρατία, δημιουργεί φαινόμενα και παράγει συνέπειες που συμβάλλουν, αν δεν προκαλούν, διόγκωση της παρανομίας, της αυθαιρεσίας και ένα στρεβλό σύστημα λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, που βλάπτει τους πολίτες, τη χώρα και τη δημοκρατία.

Τα όργανα του κράτους και η εκτελεστική εξουσία παράγουν μεγάλο αριθμό νόμων, είτε για να ρυθμίσουν καινούργια πράγματα είτε για να καλύψουν κενά της νομοθεσίας, είτε για να συμπληρώσουν άλλα ή για να καταργήσουν ήδη ισχύοντες νόμους ων ουκ έστιν τέλος.

Τις περισσότερες φορές οι νομοθετικές αλλαγές είναι ριζικές, πρόκειται για ανατροπές στην κυριολεξία – και μάλιστα γίνονται τόσο συχνά που ακόμη και οι ειδικοί δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν τι ισχύει και τι έχει καταργηθεί.

Η πληθώρα αυτών των νόμων, υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων μόνο με δαίδαλο μπορεί να παρομοιαστεί. Διατάξεις επί διατάξεων, ασάφειες, αντιφάσεις, επαναλήψεις και η συνέπεια απ' όλα αυτά, η αβεβαιότητα στους πολίτες και στη διοίκηση για το ποια ρύθμιση ισχύει και ποια δεν ισχύει. Η αβεβαιότητα αυτή είναι η αιτία παραγωγής νέων νομοθετημάτων για την αποσαφήνιση του νομικού καθεστώτος, με αποτέλεσμα να δημιουργείται φαύλος κύκλος, που ενισχύει περαιτέρω την πολυνομία.

Η ανασφάλεια δικαίου, η οποία αποτελεί φυσική απόρροια της διάσπαρτης πολυνομίας, έχει αυτονόητες δυσμενείς συνέπειες για τους πολίτες, τα δικαιώματά τους, τις σχέσεις τους με το κράτος, τις συναλλαγές, την εθνική οικονομία, το κοινωνικό σύνολο. Αποτελεί αιτία και πηγή διενέξεων, αμφισβητήσεων και διαφορών που φθάνουν στη δικαιοσύνη προς επίλυση, αυξάνοντας τον όγκο των δικαστικών υποθέσεων και καθυστερώντας την εκκαθάρισή τους. Νέος φαύλος κύκλος δηλαδή.

Πώς γίνεται όμως η κωδικοποίηση και τι πρακτικά σημαίνει; Σημαίνει ότι συγκεντρώνονται οι διάσπαρτοι νόμοι, οι υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα απλώς σε έναν κώδικα. Όταν λέμε κωδικοποίηση, εννοούμε μια πολύ ουσιαστική διαδικασία. Οι νόμοι αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο με κριτήριο το θέμα που ρυθμίζουν. Η κωδικοποίησή τους σημαίνει απλοποίηση, ξεσκαρτάρισμα, ξαναγράψιμο διατάξεων που δεν είναι σαφείς ή αντιφάσκουν με άλλες, απάλειψη όσων δεν ισχύουν πια, είτε γιατί έχουν καταργηθεί στην πράξη, είτε γιατί έχουν καταργηθεί από άλλους νόμους, αλλά παρ' όλα αυτά υπάρχουν, δημιουργώντας σύγχυση. Η κωδικοποίηση σημαίνει ξαναγράψιμο των νό-

μων με τρόπο απλό και κατανοητό, ανάλογα με το θέμα, έτσι ώστε ο πολίτης και κάθε ενδιαφερόμενος με εύκολο και σαφή τρόπο να μπορεί να αντιληφθεί τι ρυθμίζεται σε κάθε περίπτωση, ποια δικαιώματα γεννώνται και ποιες υποχρεώσεις.

Με την κωδικοποίηση επιδιώκεται οι νόμοι να είναι σαφείς, σύντομοι, χωρίς περιττά και αντιφατικά, με ξεκάθαρες διατάξεις. Ακόμα και τα άρθρα δε μπορούν να είναι «σχοινοτενή», δηλαδή τεράστια, με δεκάδες παραγράφους. Η κάθε ρύθμιση θα είναι ένα σύντομο και σαφές άρθρο, για να καταλαβαίνουν όλοι – και πάντως με ευκολία οι ειδικοί, πράγμα που σήμερα δε συμβαίνει. Έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην αλλαγή του τρόπου κατάρτισης

και κατάθεσης στη Βουλή τροπολογιών, που όπως εκτιμάται, αποτελούν την πηγή της κακοδαιμονίας, αφού πολλές φορές περιλαμβάνουν «φωτογραφικές διατάξεις» και διογκώνουν υπέρμετρα τη γραφειοκρατία.

Το κέρδος αυτής της υπερπροσπάθειας, που έπρεπε από δεκαετίες να έχει γίνει και αν τελικά τελεσφορήσει, θα είναι τεράστιο. Καθίσταται η νομοθεσία προσιτή και κατανοητή από τους αποδέκτες της. Διευρύνεται το κράτος δικαίου, περιορίζεται η επιφυλακτικότητα και η καχυποψία των πολιτών έναντι της κρατικής εξουσίας και των οργάνων της και ενισχύεται τελικά ο σεβασμός προς το δημοκρατικό πολίτευμα.

ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1) Από τις διατάξεις του άρθρου 166 ΑΚ συνάγεται ότι το προσύμφωνο αποτελεί σύμβαση καταρτισμένη και αυτοτελή (ΑΠ 104/71 ΝοΒ 19,593, ΕΑ 9949/74 ΕΛΔ 1975,65) με την οποία αναλαμβάνεται υποχρέωση και δημιουργείται δέσμευση αμφίπλευρη ή μονόπλευρη για δήλωση βουλήσεως από τον υπόχρεο, που αφορά την κατάρτιση άλλης συμβάσεως στο μέλλον κύριας ή οριστικής (ΑΠ 1089/74 ΕΕΝ 4,539). ΕφΑθ 3559/99 ΕΛΔ 2000,530.

2) Τα ουσιώδη στοιχεία της οριστικής ή κύριας σύμβασης πρέπει να περιέχονται στο προσύμφωνο για να είναι έγκυρο για τους συμβληθέντες (βλ. Γ.Μπαλή Γενικά Αρχαία έκδ. Στ' παρ. 58 σελ. 162, Ράμμο στην ΕρμΑΚ κάτω από το άρθρο 166 αρ. 3, 39, Σόντη στην ΕρμΑΚ κάτω από το άρθρο 403 αρ. 20 Γεωργιάδη- Σταθόπουλο: Αστικός Κώδιξ κάτω από το άρθρο 166 αρ. 6, Α. Κρητικό: Το προσύμφωνο (1980) σελ. 83 επ., 124 επ., 195 απ., ΑΠ 826/76 ΕΕΝ 42,41, ΕφΑθ 9142/83 ΕΛΔ 25,369). ΕφΑθ 3559/99 ΕΛΔ 2000,530.

3) Πηγή της ενοχικής και υποσχετικής συμβάσεως προσυμφώνου είναι η δικαιοπρακτική δήλωση βουλήσεως (άρθρο 361 ΑΚ) και δι αυτού παράγεται είτε υποχρέωση αμφοτέρων των μερών προς κατάρτιση της οριστικής συμβάσεως, είτε του ενός μόνον εξ αυτών, οπότε παρέχεται απλώς το δικαίωμα στο άλλο μέρος να αξιώσει παρά του υποχρέου την σύμπραξη προς κατάρτιση της οριστικής συμβάσεως. ΕφΑθ 3559/99 ΕΛΔ 2000,530.

4) Το προσύμφωνο υποβάλλεται σε τύπο, όταν η κυρία σύμβαση υπόκειται σ αυτόν, αλλιώς δεν δημιουργείται αγωγή αξίωσης. ΕφΑθ 3559/99 ΕΛΔ 2000,530.

5) Η ποινική ρήτρα ως συμφωνηθείσα ποινή της μη τελέσεως ή της ατελούς ή ακαίρου εκπληρώσεως ενοχικής υποχρέωσης, συμφωνείται όχι μόνον με την οριστική σύμβαση, αλλά και με το προσύμφωνο, για την αθέτηση υπό των συμβαλλομένων υποχρεώσεως, την οποία έχουν αναλάβει προς κατάρτιση

της οριστικής συμβάσεως (βλ. ΑΠ 598/60 ΝοΒ 9,336, ΕφΑθ 74/70 Αρμ 25,49). ΕφΑθ 3559/99 ΕΛΔ 2000,530.

6) Όπως προκύπτει από την διάταξη του άρθρου 166 ΑΚ, για να είναι δεσμευτικό και έγκυρο το προσύμφωνο και να γεννά υποχρέωση των συμβαλλομένων για την κατάρτιση της οριστικής σύμβασης που θέλησαν τα μέρη, πρέπει να περιέχει επαρκώς τα ουσιώδη στοιχεία της μελλοντικής αυτής σύμβασης (βλ. Κρητικού Το προσύμφωνο 1980 σελ. 83 επ., 124 επ., ΑΠ 826/76 ΕΕΝ 42,411, ΑΠ 826/74 ΝοΒ 23,340, ΕφΑθ 2743/86 Δνη 27,699, ΕφΑθ 11100/81 Αρμ ΛΣΤα521). ΜΠρΑθ 17618/99 ΕΔΠ 2000,47 (παρ. Γ. Κωστοπούλου).

7) Προκειμένου για προσύμφωνο ανέγερσης πολυκατοικίας με τη μεταβίβαση ποσοστών οικοπέδου με το σύστημα της αντιπαροχής, με το οποίο αφ ενός μεν αναλαμβάνεται υποχρέωση ανταλλαγής παροχών που κάθε μία φέρει τα χαρακτηριστικά διαφορετικής σύμβασης και αφ ετέρου η μια από τις ανταλλασσόμενες παροχές (εκείνη του εργολάβου-κατασκευαστή) έχει επίσης μικτό χαρακτήρα, ουσιώδη στοιχεία αυτού (προσυμφώνου) είναι ο ακριβής καθορισμός των εκατέρωθεν παροχών (μεταβίβασης ποσοστού οικοπέδου, αντιπαροχή, εργολαβικό αντάλλαγμα κ.λπ.) και όλοι γενικά οι όροι και συμφωνίες, με τους οποίους πρόκειται να πραγματοποιηθεί η μελλοντική κατασκευή και πώληση των διαμερισμάτων της πολυκατοικίας, γιατί το σύνολο των στοιχείων αυτών συνιστά το εν λόγω προσύμφωνο, διαφορετικά αυτό είναι άοριστο και συνεπώς άκυρο. ΜΠρΑθ 17618/99 ΑΔΠ 2000,47 (παρ. Γ. Κωστοπούλου).

Το προσύμφωνο αποτελεί υποσχετική ενοχική δικαιοπραξία αιτιώδη. Κατά τη γνώμη πολλών και της νομολογίας, το προσύμφωνο δεν μπορεί να έχει δική του αυτοτελή αιτία. π.χ. αν προσυμφωνήσω με κάποιον την αγορά ακινήτου, το προσύμφωνο θα είναι άκυρο, εάν δεν αναφέρεται στην αιτία της οριστικής δικαιοπραξίας, στην οριστική δηλ. δικαιοπραξία,

ξία με αιτία την πώληση. Η πώληση όμως, είναι αιτία της οριστικής δικαιοπραξίας της οποίας η κατάρτιση προσυμφωνείται. Συνεπώς υπάρχει πλήρης ταυτότητα των στοιχείων του πραγματικού μεταξύ του προσυμφώνου και της οριστικής δικαιοπραξίας στην οποία αναφέρεται το προσύμφωνο .

*Επισημαίνεται ότι:
ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ*

1. Έννοια: Μερικές φορές η κατάρτιση της σύμβασης δεν είναι για διάφορους λόγους αμέσως δυνατή, ενώ από την άλλη μεριά οι ενδιαφερόμενοι θέλουν να δεσμευτούν ότι η σύμβαση θα καταρτισθεί. Για παράδειγμα, κατά τις διαπραγματεύσεις για την πώληση ενός ακινήτου ο ενδιαφερόμενος αγοραστής ενδέχεται να χρειάζεται χρόνο για να ελέγξει τους τίτλους και να συγκεντρώσει το τίμημα, ενώ συγχρόνως θέλει να εξασφαλισθεί ότι ο ιδιοκτήτης θα του πωλήσει το ακίνητο στην τιμή που προσυμφώνησαν. Στις περιπτώσεις αυτές τα μέρη καταρτίζουν μια προκαταρτική ή προπαρασκευαστική σύμβαση (προσύμφωνο, προσύμβαση), με την οποία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνάψουν στο μέλλον την οριστική σύμβαση (ΑΚ 166). Αυτός που αποκτά το δικαίωμα από το προσύμφωνο δεν δικαιούται να αξιώσει από τον άλλο συμβαλλόμενο ό,τι δικαιούται να αξιώσει βάσει της οριστικής σύμβασης.

2. Περιεχόμενο: Το προσύμφωνο αποτελεί μεν προπαρασκευαστική σύμβαση, είναι όμως όπως κάθε σύμβαση- απόλυτα δεσμευτική, δηλ. υποχρεώνει τον ένα ή και τους δύο συμβαλλόμενους σε σύμπραξη για την κατάρτιση της οριστικής συμβάσεως. Επομένως, εάν (επί αμφιμερώς δεσμευτικού προσυμφώνου, που αποτελεί και τον κανόνα στην πράξη) ο ένας από τους συμβαλλόμενους αθετήσει την υποχρέωση του και δεν συμπράξει στην κατάρτιση της κύριας σύμβασης, ο άλλος μπορεί να αξιώσει είτε την εκπλήρωση της παροχής (δηλ. τη σύμπραξη του αντισυμβαλλόμενου στην κα-

τάριση της οριστικής σύμβασης) είτε (υπό τις προϋποθέσεις των ΑΚ 383,385) αποζημίωση. Στην πρώτη περίπτωση το αίτημα της αγωγής θα είναι η καταδίκη του εναγόμενου σε δήλωση βουλήσεως για την κατάρτιση της κύριας συμβάσεως (ΚΠολΔ 949). Με την τελεσιδικία της απόφασης θεωρείται κατά πλάσμα δικαίου ότι η δήλωση βουλήσεως του εναγομένου για την κατάρτιση της συμβάσεως έγινε, και ο ενάγων μπορεί να δηλώσει αποδοχή της επιφέροντας την κατάρτιση της συμβάσεως. Συνήθως, στην πράξη παρέχεται με το προσύμφωνο στα μέρη η εξουσία να καταρτίσουν την κύρια σύμβαση με τη μορφή της αυτοσύμβασης (ΑΚ 235). Για παράδειγμα ο Α μπορεί να συμβληθεί με τον εαυτό του ως αντιπρόσωπος του Π, εάν ο τελευταίος αρνείται να του πωλήσει ένα ακίνητο παρά τη σχετική υποχρέωση που ανέλαβε με προσύμφωνο.

3. Προϋποθέσεις: Για να είναι όμως έγκυρο το προσύμφωνο και δυνατή η δικαστική επιδίωξη της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτό, πρέπει να προσδιορίζεται με πληρότητα η σύμβαση που πρόκειται να συναφθεί. Με άλλα λόγια, προϋπόθεση του κύρους του προσυμφώνου είναι να περιλαμβάνονται σ αυτό οι ουσιώδεις όροι της σκοπούμενης συμβάσεως. Εάν π.χ. πρόκειται για προσύμφωνο πώλησεως ενός πράγματος, πρέπει μα καθορίζονται σ αυτό το πράγμα και το τίμημα κατά κάποιον τρόπο ορισμένο ή τουλάχιστον οριστό. Εάν το προσύμφωνο δεν προσδιορίζει επαρκώς τα ουσιώδη στοιχεία της σκοπούμενης κύριας συμβάσεως, είναι άκυρο. Ωστόσο δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο του προσυμφώνου ο καθορισμός προθεσμίας για την κατάρτιση της οριστικής σύμβασης.

4. Τύπος: Σύμφωνα με την ΑΚ 166 το προσύμφωνο υπόκειται στον τύπο, τον οποίο ορίζει ο νόμος για την σύμβαση που πρέπει να συναφθεί. Συνεπώς το προσύμφωνο υπόκειται σε συστατικό τύπο, μόνον αν η κύρια σύμβαση υπόκειται σε νόμιμο (άρα όχι σε εκούσιο) συστατικό τύπο (π.χ. επί προσυμφώνου πώλησεως ακινήτου απαιτείται ως νόμιμος συστατικός τύπος συμβολαιογραφικό έγγραφο: ΑΚ 369).

5. Το εκ του προσυμφώνου δικαίωμα:

Το προσύμφωνο παρέχει το δικαίωμα στον ένα συμβαλλόμενο να απαιτήσει την σύμπραξη του άλλου προς κατάρτιση της οριστικής συμβάσεως. Το δικαίωμα αυτό είναι περιουσιακής φύσεως και μπορεί να μεταβιβασθεί με εκχώρηση (ΑΚ 455) ή να κληρονομηθεί (ΑΚ 1710). Μπορεί επίσης να αποτελέσει αντικείμενο αναγκαστικής εκτελέσεως με κατάσχεση (ΚΠολΔ 1022). Ο δανειστής επισπεύδων έχει την δυνατότητα, προκειμένου να ικανοποιήσει την απαίτησή του, να προβεί σε πλαγιαστική άσκηση της αγωγής περί καταδίκης σε δήλωση βούληση. Η απαίτηση από το προσύμφωνο υπόκειται σε εικοσαετή παραγραφή.

Παραδείγματα:

- 1) Ο Α και Π διαπραγματεύονται την πώληση ορισμένου ακινήτου αντί 100.000 ευρώ. Επειδή όμως ο Α έπρεπε να ρευστοποιήσει άλλα περιουσιακά στοιχεία για να συγκεντρώσει το ποσόν του τιμήματος οι συμβαλλόμενοι υπέγραψαν συμβολαιογραφικό έγγραφο (ΑΚ 166), με το οποίο συμφώνησαν να υπογράψουν στις 8 Μαρτίου 2006, στις 12.00 ώρα στο γραφείο του συμβολαιογράφου Χ την οριστική σύμβαση. Εάν την ημέρα εκείνη δεν εμφανισθεί ο Π στον συμβολαιογράφο (επειδή μετανόησε, βρήκε άλλον ενδιαφερόμενο που προσφέρει μεγαλύτερο τίμημα κλπ.), ο Α δικαιούται να επιδιώξει δικαστικώς την αξιώσή του απ το προσύμφωνο, ζητώντας με αγωγή την καταδίκη του Π σε δήλωση βουλήσεως (ΑΠολΔ 949). Η δήλωση βουλήσεως του εναγόμενου θεωρείται ότι έγινε με τελεσιδικία της σχετικής απόφασης καθώς και του συμβολαίου περί αποδοχής έχει ολοκληρωθεί η κύρια σύμβαση (πώληση και μεταβίβαση της κυριότητας). Η κυριότητα του ακινήτου στον Α.
- 2) Εάν (στο προηγούμενο παράδειγμα) ο Π δεν προσήλθε για την υπογραφή της κύριας συμβάσεως και ο Α, υποβλήθηκε όμως σε άσκοπες δαπάνες για το πρώτο ακίνητο (π.χ. αμοιβή δικηγόρου για τον έλεγχο των τίτλων, μηχανικού για τη σύνταξη αρχιτεκτονικής μελέτης), δικαιούται ο Α να ζητήσει δυνάμει του προσυμφώνου από τον Π αποζημίωση για υπαίτια μη εκπλήρωση (ΑΚ 330, 341 §1,

383,385).

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ

Όταν το προσύμφωνο αναφέρεται σε οριστική σύμβαση αμφοτεροβαρή, τότε και το προσύμφωνο συμβόλαιο αφορά αμφοτεροβαρή επίσης σύμβαση.

Η ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ ΓΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ Ή ΔΩΡΕΑΣ ΣΤΗ ΖΩΗ

Η ταύτιση του προσυμφώνου με την οριστική δικαιοπραξία, την οποία αφορά και συνεπώς η ύπαρξη ίδιας αιτίας μεταξύ αυτών, παρέχει στο δωρητή τη δυνατότητα να αποκτή από το προσύμφωνο τα ίδια δικαιώματα που προβλέπονται από τον νόμο, σχετικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις ανάκλησης του. Όταν ο δωρητής δικαιούται σε ανάκληση της δωρεάς, με τους ίδιους όρους και προϋποθέσεις δικαιούται να ανακαλέσει και το προσύμφωνο. Αντίθετα, η γονική παροχή, ως αμετάκλητη κατά κανόνα δικαιοπραξία, δεν μπορεί να ανακληθεί ούτε με το προσύμφωνο. Κατά συνέπεια δεν είναι δυνατόν ούτε με συμφωνία των συμβαλλομένων να συμφωνηθεί το ανακλητό του προσυμφώνου, όταν η οριστική δικαιοπραξία είναι ανεπίδεκτη ανάκλησης, εκτός αν ο λόγος ανάκλησης τεθεί ως διαλυτική αίρεση, πράγμα που μπορεί να γίνει και στην οριστική δικαιοπραξία. Αντίθετα, εάν η οριστική δικαιοπραξία είναι ελεύθερα ανακλητή (λ.χ. δωρεά αιτία θανάτου)/είναι δυνατό να συμφωνηθεί με το προσύμφωνο η παραίτηση από την ανάκληση.

Προσύμφωνο δωρεάς στη ζωή

1. Είναι επιτρεπτή και η κατάρτιση προσυμφώνου δωρεάς στην ζωή, που υποβάλλεται στον τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου, με το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται στη σύναψη της κύριας σύμβασης της δωρεάς.
2. Η σύναψη της οριστικής σύμβασης αποτελεί πλέον υποχρέωση, η οποία μπορεί να εξαναγκαστεί με αγωγή. Ο δωρητής όμως δικαιούται να ανακαλέσει την οριστική δικαιοπραξία που είναι το μείζον, συνεπώς δικαιούται να επιχειρήσει το έλασσον, δηλ. την ανάκληση του προσυμφώνου.

Η παράνομη χρήση των αιρέσεων στη σύμβαση της δωρεάς στη ζωή

Ως παράνομη θεωρείται η χρήση των παρακάτω αιρέσεων:

- 1) Η παρεμβολή άκυρων ή ανήθικων αιρέσεων στη σύμβαση της δωρεάς.
- 2) Η δωρεά στη ζωή υπό την εξουσιαστική αίρεση εκ μέρους του δωρητή ή τρίτου.
- 3) Η χρήση στο περιεχόμενο της δωρεάς αδύνατης αναβλητικής αίρεσης καθιστά άκυρη τη δικαιοπραξία (ΑΚ 208 & 2), ως διαλυτική δε ουδεμία έχει ενέργεια (ΑΚ 208 & 2).
- 4) Δωρεά στη ζωή υπό την διαλυτική αίρεση της έλευσης σε γάμο του δωροεodόχου, της μη έλευσης σε γάμο με ορισμένο ή και οποιοδήποτε πρόσωπο είτε τέλος της μη εκ νέου έλευσης σε γάμο, και γενικότερα κάθε αίρεση, με την οποία δεσμεύεται υπέρμετρα η ελευθερία του προσώπου, εκεί που αυτή παραμένει αδέσμευτη.

Ανάκληση δωρεάς στη ζωή

1. Με τις διατάξεις των άρθρ. 505 έως 512 ΑΚ ρυθμίζεται η ανάκληση της δωρεάς στη ζωή.

Ειδικότερα στον Αστικό Κώδικα προβλέπονται οι ακόλουθοι λόγοι ανάκλησης της δωρεάς:

- α) Η αχαριστία του δωροεodόχου
Σύμφωνα με την ΑΚ 505 ο δωρητής έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωροεodόχος φάνηκε αχάριστος απέναντι στο δωρητή, με βαρύ παράπτωμά του, που στρέφεται (ευθέως) εναντίον του ίδιου του δωρητή ή του συζύγου του ή στενού συγγενή του και ιδιαίτερα αν αθετεί την υποχρέωση του να διαθρέψει τον δωρητή. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν ενδεικτικά, η απόπειρα θανάτωσης, ο τραυματισμός, η άδικη επίθεση, η απάτη, η κλοπή, η συκοφαντία, η ψευδής καταμήνυση, η εξύβριση. Πάντως για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι ζήτημα πάντοτε δικαστικής κρίσης. Κυρίως η παράβαση της νόμιμης ή συμβατικής υποχρέωσης του δωροεodόχου στο δωρητή αποτελεί αχαριστία στην έννοια του παρόντος. Η βαριά αντικοινωνική συμπεριφορά του δωροεodόχου, η διαγωγή που παραβαίνει τους κανόνες του δι-

καίου ή της ηθικής ευπρέπειας που κρατεί τις ηθικές αντιλήψεις και πρέπει να καταλογιστεί σε αυτόν κ.λ.π.

Το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς λόγω αχαριστίας είναι ακληρονόμητο (ΑΚ 505 σε συνδ. με 506,507).

β) Η θανάτωση του δωρητή ή παρεμπόδισή του να ανακαλέσει τη δωρεά.

γ) Η υπαίτια παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου.

δ) Δωρεά, η οποία έγινε από αυτόν που δεν έχει γνήσιους κατιόντες, μπορεί να ανακληθεί μέσα σε μια πενταετία, από τον χρόνο εκπλήρωσής της, αν, ενόσω ζει ο δωρητής ή και μετά τον θάνατό του, επιγεννηθεί γνήσιο τέκνο του ή αν ελαβε χώρα νομιμοποίηση του τέκνου με γάμο (ΑΚ 508).

2. Τύπος ανάκλησης της δωρεάς στη ζωή

Το διαπλαστικό δικαίωμα της ανάκλησης ασκείται με δήλωση του δωρητή η οποία:

- 1) Μονομερής.
- 2) Άτυπη.
- 3) Απευθυντέα.
- 4) Ανεπίδεκτη αίρεσης.
- 5) Η δήλωση αυτή πρέπει να περιέχει και το λόγο της ανάκλησης. Δεν είναι όμως απαραίτητο η περιέλευση στο δωροεodόχο της ανακλητικής δήλωσης να αποδεικνύεται έγγραφα.
Έχει επίσης νομολογηθεί ότι η ανάκληση της δωρεάς μπορεί να περιληφθεί και σε διαθήκη, πλην όμως δεν περιέχει καμία έννομη συνέπεια, αν δεν περιέλθει στο δωροεodόχο, έστω και μετά τον θάνατο του δηλώσαντος.
- 6) Δεν επιτρέπεται να γίνει μετά το θάνατο του δωροεodόχου (510 παρ.2).
- 7) Δεν επιτρέπεται επίσης να γίνει μετά το θάνατο του δωρητή, καθόσον το διαπλαστικό δικαίωμα της ανάκλησης έχει προσωποπαγή χαρακτήρα, με εξαίρεση τις περιπτώσεις των άρθρων 506, 507 και 508 ΑΚ. Εφόσον όμως ο δωρητής έκανε τη δήλωση ανάκλησης προτού πεθάνει, η αξίωσή του μεταβιβάζεται στους κληρονόμους του.
- 8) Προκαταβολική παραίτηση από την ανάκληση είναι άκυρη (511).

3. Αποτελέσματα της ανάκλησης

Με την ανάκληση, επέρχεται αυτοδικαίως, ανατροπή των έννομων αποτελεσμάτων της ενοχικής σύμβασης της δω-

ρεάς, χωρίς να μεταβάλλεται καθόλου η υπάρχουσα εμπράγματη κατάσταση, δηλ. η κυριότητα του δωρηθέντος. Ο δωρητής όμως και μόνον αυτός έχει αξίωση κατά του δωροεodόχου με τις ΑΚ 904 και 908.

Τα αποτελέσματα της ανάκλησης επέρχονται ευθύς ως περιέλθει η δήλωση στο δωροεodόχο.

4. Πως ασκείται το δικαίωμα ανάκλησης όταν υπάρχουν περισσότεροι δωροεodόχοι;

Το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς στη ζωή, σε περίπτωση που οι δωρητές είναι περισσότεροι του ενός ή όταν υπάρχουν συγκληρονόμοι του δωρητή, ασκείται αυτοτελώς από κάθε δωρητή ή κληρονόμο.

ΓΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΧΗ (άρθρ. 1509 ΑΚ) I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παροχή περιουσίας στο τέκνο από οποιονδήποτε γονέα του, είτε για την δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας είτε για την έναρξη ή εξακολούθηση του επαγγέλματος, αποτελεί τη λεγόμενη γονική παροχή.

Στοιχείο του πραγματικού της γονικής παροχής αποτελεί η παροχή περιουσίας ορισμένου ύψους, έτσι ώστε να μην υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις και που επιδιώκει ο νόμος.

Ειδικότερα η γονική παροχή:

- 1) Παρέχεται στο τέκνο από οποιονδήποτε γονέα, ανεξάρτητα από την απορία.
- 2) Αποτελεί αιτιώδη δικαιοπραξία.
- 3) Απαιτείται σύμβαση μεταξύ του παρέχοντος και του τέκνου. Αντικείμενο της σύμβασης μπορεί να είναι επίδοση πράγματος ή μεταβίβαση δικαιώματος (λ.χ. εκχώρηση απαίτησης του εργολάβου κατά του οικοπεδούχου στο παιδί του, λόγω γονικής παροχής). Μπορεί επίσης να συσταθεί με αναδοχή χρέους, άφεση χρέους ή με σύμβαση υπέρ τρίτου στη ζωή ή για την περίπτωση θανάτου.
- 4) Μπορεί να γίνει και άτυπη γονική παροχή χρημάτων.
- 5) Γίνεται χωρίς αντιπαροχή από μέρους του τέκνου προς τον γονέα και για το λόγο αυτό θεωρείται δικαιοπραξία

ετεροβαρής και μη χαρακτηριστική.

6) Δεν συστήνεται γονική παροχή με τρόπο.

7) Δεν υπόκειται σε μέμψη, εκτός αν υπερβαίνει το <μέτρο>, όποτε θεωρείται δωρεά.

8) Δεν ανακαλείται, επειδή δεν ισχύουν γι αυτήν οι διατάξεις για ανάκληση της κοινής δωρεάς, εκτός αν συμφωνηθεί με διαλυτική αίρεση. Στην περίπτωση αυτή υποστηρίζεται, ότι το δικαίωμα ανατροπής της γονικής παροχής καταλαμβάνει και το υπερβάλλον από το <μέτρο των περιστάσεων> ποσό που είναι δωρεά, εφόσον ο σκοπός που επιδιώκεται από αυτήν, εξαρτήθηκε, κατά την συμφωνία,

από κάποιο γεγονός (λ.χ. γάμο, μνηστεία του τέκνου), το οποίο αποτέλεσε και το διακοπρακτικό θεμέλιο ολόκληρης της σύμβασης.

9) Ανακαλείται όμως, εφόσον υπερβαίνει το <μέτρο> που επιβάλουν οι περιστάσεις. Αν όμως ο γονέας καταβάλει νομίζοντας ότι έχει νομική υποχρέωση, μπορεί να αναζητήσει με βάση τις αρχές του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

10) Δεν είναι νοητή ανταποδοτική γονική παροχή, για τον ίδιο λόγο που αναφέρονται στην περίπτωση του παρόντος.

11) Αν αφορά κινητά (λ.χ. χρήματα), συστήνεται άτυπα, εκτός αν υπερβαίνει το μέτρο οπότε απαιτείται συμβολαιογραφικό

κό έγγραφο, του οποίου όμως η έλλειψη θεραπεύεται με την καταβολή των χρημάτων.

II. ΤΡΟΠΟΙ ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ

Η γονική παροχή, όπως κατά κανόνα και κάθε δικαιοπραξία, μπορεί να συσταθεί και με αίρεση, είτε αναβλητική είτε διαλυτική.

Όταν η γονική παροχή συστήνεται ως δικαιοπραξία στη ζωή με οποιαδήποτε αναβλητική αίρεση ή προθεσμία, θεωρείται ότι καταρτίζεται συγχρόνως με την (σιωπηρή) αίρεση δικαίου, της επιβίωσης του τέκνου κατά την διάρκεια της αίρεσης ή προθεσμίας, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι:

Α) Αν το τέκνο αποβιώσει μέσα στη διάρκεια της αναβλητικής αίρεσης ή προθεσμίας, η γονική παροχή ματαιώνεται επειδή το δικαίωμα προσδοκίας του τέκνου είναι προσωπαγές και ακληρονόμητο.

Β) Αν όμως η γονική παροχή ξεπερνά το «μέτρο», το οποίο οριοθετείται με την 1509 ΑΚ, τότε κληρονομείται το επιπλέον τμήμα της παροχής που θεωρείται σαν δωρεά στη ζωή.

Γ) Αν στη διάρκεια της αίρεσης ή προθεσμίας αυτής ο γονέας προβεί σε εκποίηση του αντικειμένου της γονικής παροχής, η εκποίηση θα θεωρηθεί άκυρη όταν πληρωθεί η αίρεση κ.λ.π., σύμφωνα με το άρθρ.206 ΑΚ.

III. ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ ΓΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ

1. Είναι δυνατόν να καταρτισθεί και προσύμφωνο γονικής παροχής. Με την έκδοση της τελεσίδικης καταδικαστικής απόφασης σε δήλωση βούλησης του υποσχεθέντος γονέα, θεωρείται συντελεσμένη η δήλωση αυτή. Απαιτείται όμως αποδοχή αυτής εκ μέρους του τέκνου.

2. Μόνον ο γονέας προσυμφωνεί τη σύσταση γονικής παροχής

Μόνον ο γονέας μπορεί να είναι αυτός που μπορεί να προσυμφωνήσει τη γονική παροχή. Η από το προσύμφωνο όμως υποχρέωση (ενοχή), είναι κληρονομητή. Επίσης δικαιούχος είναι μόνο το τέκνο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, καθόσον στοιχείο του πραγματικού της γονικής παροχής είναι η ύπαρξη στη ζωή του τέκνου, προκειμένου να εκπληρωθούν από

τον γονέα οι σκοποί στους οποίους κατά νόμο αποβλέπει η γονική παροχή.

Επισημαίνεται ότι:

Δεν είναι δυνατή η εκχώρηση του από το προσύμφωνο υπερού η παροχή δικαιούχου τέκνου σε τρίτο, ώστε δικαιούχος να γίνει τρίτο πρόσωπο, για όλους τους παραπάνω λόγους, έστω και με συναίνεση του παρέχοντος.

ΤΙ ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΕΓΚΥΡΟ ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ

Κατ αρχήν απαραίτητα:

- α) Δικαιοπρακτική ικανότητα των συμβαλλόμενων.
- β) Εξουσία διάθεσης του πράγματος.
- γ) Να μην είναι αντίθετο το προσύμφωνο στο νόμο και τα χρηστά ήθη.
- δ) Νόμιμος τύπος για τις επιχειρούμενες δικαιοπραξίες σε εκτέλεση του προσυμφώνου.
- ε) Να υπάρχει δυνατότητα κατάρτισης του προσυμφώνου για τη συγκεκριμένη δικαιοπραξία.
- στ) Ακόμη απαραίτητη προϋπόθεση είναι ακριβής περιγραφή του προσυμφωνομένου να μεταβιβαστεί ακινήτου ή κινητού και συμφωνία του τιμήματος στο προσύμφωνο μεταβίβασης με αιτία την πώληση κινητού ή ακινήτου.

ΠΩΣ ΣΥΝΙΣΤΑΤΑΙ ΕΓΚΥΡΑ ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΑ

1. Προσύμφωνο ισόβιας προσόδου κατά ΑΚ.
2. Προσύμφωνο μεταβίβασης με αγοραπωλησία αγροτικού κλήρου, αγροτικού ακινήτου.
3. Εγγύησης.
4. Προσύμφωνο μεταβίβασης εταιρικού μεριδίου οποιασδήποτε εταιρείας.
5. Πραγματικών δουλειών και προσωπικών (προσύμφωνο σύστασης οίκησης, παραχώρησης δωρεάς ή πώλησης επικαρπίας).
6. Προσύμφωνο για σύσταση ενεχύρου ή υποθήκης.
7. Προσύμφωνο δωρεάς στη ζωή.
8. Προσύμφωνο γονικής παροχής.
9. Προσύμφωνο δωρεάς αιτία θανάτου.
10. Προσύμφωνο εξώδικης διανομής μεταξύ των συγκυρίων.
11. Προσύμφωνο σύστασης οριζόντιας ιδιοκτησίας.
12. Προσύμφωνο κατάρτησης της σύστασης οριζόντιας ή κάθετης ιδιοκτησίας.
13. Προσύμφωνο ανταλλαγής.

14. Προσύμφωνο συμβιβασμού.
15. Προσύμφωνο σύστασης εταιρείας. Πρέπει να καθορίζεται σαφώς το είδος της εταιρείας που θα καταρτισθεί, αλλιώς το προσύμφωνο είναι άκυρο κατά τις διατάξεις του εταιρικού Νόμου.
16. Προσύμφωνο δωρεάς αγροτικού κλήρου.
17. Προσύμφωνο σύμβασης σύστασης κοινοκτημοσύνης.
18. Προσύμφωνο μίσθωσης πράγματος.
19. Προσύμφωνο χρηματοδότησης ή χρηματοδοτικής μίσθωσης.
20. Προσύμφωνο χρονομεριστικής κυριότητας.
21. Προσύμφωνο ισόβιας προσόδου.
22. Προσύμφωνο σύστασης ανωνύμου εταιρείας.
23. Προσύμφωνο σύστασης της εταιρείας και διανομής της εταιρικής περιουσίας. Η θεωρία, όσο και η νομολογία έχει δεχτεί, ότι έχουμε ακυρότητα του προσυμφώνου στις παρακάτω περιπτώσεις:
  1. Σε προσύμφωνο μεταβίβασης αγροτικής έκτασης μεγαλύτερης των 250 στρεμμάτων ή συνεχόμενης έκτασης που ανήκει στον ίδιο ιδιοκτήτη και η οποία είναι πάνω από 250 στρέμματα.
  2. Προσύμφωνο κατά παράβαση του άρθρου 4 παρ. 1 ν. 1641/86 (βλ. Ο.Ε.Κ.). κατά παράβαση της διάταξης αυτής δεν επιτρέπεται ούτε η κατάσχεση και ο πλειστηριασμός του ακινήτου. Εδώ επιτρέπεται μόνο οριστική σύμβαση γονικής μετά από άδεια του οργανισμού στον παρέχοντα την γονική παροχή γονέα.
  3. Σε παραμεθόριες περιοχές, εκτός από ρητές εξαιρέσεις του νόμου, «απαγορεύεται κάθε δικαιοπραξία εν ζωή με την οποία συνιστάται οποιοδήποτε εμπράγματο ή ενοχικό δικαίωμα που αφορά ακίνητο...», σύμφωνα με το αρθρ. 25 ν. 1892/1990. Συνεπώς απαγορεύεται και το προσύμφωνο, εφ' όσον απαγορεύεται η κύρια σύμβαση. (ΑΠ. 681/2003)
  4. Προσύμφωνο μεταβίβασης δάσους (και ιδιωτικού) ή δασικής έκτασης ολόκληρου ή κατά ιδανικά μερίδια, εφόσον αυτό έχει καεί μετά την 11/6/1975 σύμφωνα με το άρθρο 35 ν.998/79, όπως διαμορφώθηκε και ισχύει με τη παρ. 3 του άρθρου 46 του ν.2145/1993 για δάση. Απαραίτητο το πιστοποιητικό ακαΐας άλλως είναι άκυρη η σύμβαση και με ποινικές κυρώσεις του συμβολαιογράφου.
  5. Προσύμφωνο κατά παράβαση των άρθρων 1525 ΑΚ, 1619, 1624 και 1625 Α.Κ.
  6. Η καταπιστευτική μεταβίβαση της κυ-

- ριότητας ακινήτου με προσύμφωνο.
7. Προσύμφωνο μεταβίβασης Φ.Δ.Χ. με σύγχρονη παραχώρηση της νομής, χρήσης και εκμετάλλευσης του οχήματος, κατά παράβαση της παρ. 1 του άρθρου 9 του ν. 383/76.
8. Προσύμφωνο μεταβίβασης Δ.Χ. αυτοκινήτου κατά ιδανικό μερίδιο σε μη επαγγελματίες αυτοκινητιστές κατά παράβαση του άρθρου 1 ν.δ. 4278 παρ. 52.
9. Προσύμφωνο με καταπλεονεκτικό τίμημα ή αντίθετο στα χρηστά ήθη.
10. Προσύμφωνο πώλησης με εικονικό τίμημα.
11. Προσύμφωνο με απαγορευμένες ρήτρες συναλλάγματος, δηλαδή το τίμημα να συμφωνείται σε ξένο συνάλλαγμα.
12. Προσύμφωνο μεταβίβασης επιβατικού Ι.Χ. από ομογενείς που έτυχαν ατέλειας, προ του καθορισμένου ετήσιου χρονικού περιορισμού από την ημέρα της αποδοχής ή έγκρισης.
13. Προσύμφωνο αντίθετο στις διατάξεις του άρθρου 2 και 1 του Ν.Δ. 690/1948 (που καταργήθηκε με τον α.ν. 625/68 και επαναφέρθηκε σε ισχύ με το νόμο 651/77), σχετικά με την απαγόρευση δημιουργίας μη αρτίων οικοπέδων, γιατί σύμφωνα με την διάταξη αυτή τόσο το μεταβιβαζόμενο τμήμα του οικοπέδου όσο και το εναπομείναν πρέπει να είναι άρτια και οικοδομήσιμα.
14. Προσύμφωνο μεταβίβασης με οποιαδήποτε αιτία γηπέδου, στο οποίο έχουν σχηματιστεί κοινόχρηστοι χώροι, δρόμοι, πλατείες, παιδικές χαρές δηλαδή παράνομη πολυεξόμηση.
15. Προσύμφωνο που αφορά τη μεταβίβαση αγροτεμαχίου εντός της Ζ.Ο.Ε. κάτω από το κατώτερο όριο που ορίζει το Π.Δ. της περιοχής το οποίο σε κάθε περιοχή είναι διαφορετικό.
16. Τα προσύμφωνο της ινής κατατμήσεως των κληροτεμαχίων είναι και αυτά άκυρα, διότι αφορούν υπόσχεση απαγορευμένης παροχής (ΑΚ 365). Επίσης άκυρη είναι και η προσυμφωνία διανομής.
17. Τα προσύμφωνο που έχουν συνταχθεί μέχρι την ισχύ του Ν. 1644/86, που επιτρέπει την εκτέλεση κατά παράβαση των περί απαγορεύσεως κατατμήσεως εποικιστικών ακινήτων διατάξεων, έγκυρα εκτελούνται.

Η ΝΟΜΙΜΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΒΛΗΤΙΚΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ

Έχει κριθεί κατά τη νομολογία ότι:

1. Δεν απαγορεύεται το προσύμφωνο μεταβίβασης υπό τον όρο της έκδοσης του παραχωρητηρίου.
2. Τα προσύμφωνα που συνάπτονται υπό την αίρεση της άρσης της απαγόρευσης ή της κτήσης οριστικού τίτλου κυριότητας από τον κληρούχο, είναι έγκυρα.
3. Η οριστική μεταβίβαση ή το προσύμφωνο μεταβίβασης κατεστημένου ή συννεπεία πτώχευσης υπό την αναβλητική αίρεση της άρσης της κατάσχεσης.
4. Προσύμφωνο μεταβίβασης αγροτικού κλήρου από τον κληρούχο, με τον περιορισμό της μη κατάτμησης του αγροτεμαχίου προ της οριστικής διανομής, σύμφωνα με τον Α.Ν. 431/1968.
5. Το προσύμφωνο μεταβίβασης με οποιαδήποτε αιτία, υπό την αίρεση της άρσης της απαγόρευσης της οριστικής δικαιοπραξίας, της κυριότητας ή σύστασης, μεταβίβασης κ.λπ. εμπραγμάτου δικαιώματος καθώς και διανομής σε αγροτικά ακίνητα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδ. δικαίου ως προς τη πέραν των 250 στρεμμάτων έκταση ανά ιδιοκτήτη, σύμφωνα με το Ν. 2148/3/4-6/1952 (ΦΕΚ 153 Α/1952).
6. Το προσύμφωνο μεταβίβασης της κυριότητας ενυπόθηκου ακινήτου υπέρ της Κτηματικής Τράπεζας, υπό την αίρεση της εξάλειψης της υπέρ αυτής της υποθήκης.

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟΥ - ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΗΜΕΝΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ

Η Νομολογία έχει λάβει τις εξής θέσεις:

- α. Ότι ο καθορισμός στο προσύμφωνο της συγκεκριμένης ημέρας, ώρας και τόπου για σύνταξη του οριστικού συμβολαίου είναι δυνατό να έχει την έννοια ότι οι συμβαλλόμενοι και χωρίς καμία άλλη όχληση, οφείλουν να προσέλθουν στον τόπο που ορίστηκε για εκτέλεση της συγκεκριμένης σύμβασης.
- β. Ότι σε περίπτωση κατά την οποία με το προσύμφωνο καθορίζεται προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να συναφθεί η οριστική σύμβαση. Τότε είτε με την άπρακτη παρέλευση της θα δικαιούται καθένας από τους συμβαλλομένους να αποστεί του προσυμφώνου, χωρίς να επέρχεται αυτοδικαίη διάλυση του από την πάροδο και μόνο άπρακτης της τεθείσας συμφωνίας. Επομένως θεωρείται ότι έχει τεθεί ως

προθεσμία εκπλήρωσης, δηλαδή ότι ο αγοραστής θα δικαιούται εντός αυτής, οποτεδήποτε, να καλέσει τον πωλητή για εκτέλεση της οριστικής σύμβασης με παραχώρηση ορισμένου χρόνου, οπότε σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του τελευταίου, να δικαιούται ο αγοραστής να ζητήσει διπλό τον καταβληθέντα αρραβώνα.

Είτε ότι η προθεσμία είναι ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΗ, με την έννοια ότι με την παρέλευση άπρακτης της προθεσμίας αυτής, ο συμβαλλόμενος δικαιούται να αποστεί από τη σύμβαση και να απαιτήσει τον τυχόν καταβληθέντα αρραβώνα χωρίς να απαιτείται όχληση για εκτέλεση του προσυμφώνου,

Μπορεί όμως να μη καθορίζεται με το προσύμφωνο προθεσμία κατάρτισης του οριστικού συμβολαίου, καθόσον δεν προκύπτει από διάταξη νόμου τέτοια υποχρέωση των μερών. Σε περίπτωση όμως έλλειψης καθορισμού οποιασδήποτε προθεσμίας για σύναψη της οριστικής σύμβασης, εξυπακούεται ότι αυτή θα είναι εύλογη και θα απόκειται στο δικαστήριο η περαιτέρω κρίση για το εύλογο αυτής.

Προσύμφωνο πώλησης με δικαίωμα αυτοσύμβασης. Προθεσμία εντός της οποίας έπρεπε να υπογραφεί το οριστικό συμβόλαιο. Σε περίπτωση παραμέλησης της προθεσμίας ο αγοραστής χάνει μεν το δικαίωμα της αυτοσύμβασης, δικαιούται όμως να ζητήσει την εκτέλεση με τη δικαστική οδό.

Είτε ότι έχει τεθεί ως προθεσμία εκπλήρωσεως, δηλ. ότι ο αγοραστής θα δικαιούται εντός αυτής, οποτεδήποτε, να καλέσει τον πωλητή για εκτέλεση της οριστικής σύμβασης με παραχώρηση ορισμένου χρόνου, οπότε σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του τελευταίου, να δικαιούται ο αγοραστής να ζητήσει διπλό τον συμφωνηθέντα και καταβληθέντα αρραβώνα.

Είτε ότι σε περίπτωση έλλειψης καθορισμού οποιασδήποτε προθεσμίας για σύναψη της οριστικής σύμβασης, εξυπακούεται ότι αυτή θα είναι εύλογη, και θα απόκειται στο δικαστήριο η περαιτέρω κρίση.

Η Νομολογία δέχεται ότι σε προσύμφωνο πώλησης με δικαίωμα αυτοσύμβασης και εφόσον ορίζει προθεσμία εντός της οποίας έπρεπε να υπογραφεί το οριστικό συμβόλαιο. Τότε αν παραμεληθεί η προθεσμία ο αγοραστής χάνει μεν το δικαίωμα της αυτοσύμβασης, δικαιούται

όμως να ζητήσει την εκτέλεση με τη δικαστική οδό δια καταδίκης σε δήλωση βουλήσεως.

ΠΡΑΞΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΔΙΑΛΥΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΥΜΒΑΣΗΣ ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑΣ

«... Ότι δυνάμει του υπ' αριθ... προσυμφώνου συμβολαίου μου, η εμφανισθείσα εδώ προσυμφώνησε να αγοράσει από τον πωλητή ένα ακίνητο που κείται

Κατά το άρθρο του παραπάνω προσυμφώνου συμβολαίου μου ορίζεται ότι, σε περίπτωση καθυστέρησης ή μη εμπρόθεσμης για κάθε λόγο καταβολής οποιασδήποτε δόσης του τιμήματος, ο πωλητής μπορεί και δικαιούται ή να επιδιώξει την είσπραξη της καθυστερούμενης δόσης, αναγκαστικά, ή να θεωρήσει την ίδια σύμβαση που καταρτίστηκε από μόνη της διαλυμένη και να διαθέσει το ακίνητο που περιγράφηκε σε τρίτο ενδιαφερόμενο αγοραστή, χωρίς καμιά ανακοίνωση ή πρόσκληση της αγοράστριας. Ότι η ίδια εμφανισθείσα, δήλωσε ότι από οικονομική αδυναμία δεν κατέβαλε κανένα χρηματικό ποσό στο πωλητή και κατόπιν τούτου αναγνωρίζει ότι η παραπάνω προσύμβαση που καταρτίστηκε με το υπ' αριθ... προσύμφωνο συμβόλαιο μου είναι διαλυμένη από μόνη της και συνεπώς ότι ο πωλητής δικαιούται ελεύθερα να διαθέσει το περιγραφόμενο ακίνητο σε οποιοδήποτε τρίτο. Αυτά αφού δήλωσε η εμφανισθείσα σε πίστωση.»

Πρόκειται για απλή πράξη, πάγια, γιατί δεν έχει επιστροφή τιμήματος.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΟ ΠΡΟΣΥΜΦΩΝΟ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΕ ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑ

Πρόκειται κυρίως για τις ακόλουθες δικαιοπραξίες:

Προσύμφωνο σύστασης οριζόντιας ιδιοκτησίας από τον μοναδικό ιδιοκτήτη του ακινήτου με σύμπραξη του εργολάβου.

Προσύμφωνο παραίτησης από κυριότητα.

Προσύμφωνο παραχώρησης υποθήκης. Προσύμφωνο παραίτησης από την οίκηση ή επικαρπία.

Προσύμφωνο παραίτησης από το δικαίωμα νόμιμης μοίρας.

Προσύμφωνο παραίτησης από εγγεγραμμένη διεκδικητική αγωγή.

Προσύμφωνο αποδοχής έκταξης (877).

Προσύμφωνο έκδοσης ανώνυμου χρεώγραφου (888).

Ικανοποίηση δανειστών στην αναγκαστική εκτέλεση και σε ειδικές περιπτώσεις – Πίνακας κατάταξης – Γενικά και ειδικά προνόμια – Προνόμιο απαιτήσεων από την παροχή εξαρτημένης εργασίας

I. Ικανοποίηση δανειστών χωρίς πίνακα κατάταξης

Ο πλειστηριασμός κατεσχνημένων κινητών και ακινήτων ολοκληρώνεται με την κατακύρωση (άρθρα 969 παρ. 1 και 1002 παρ. 2 ΚΠολΔ αντίστοιχα), η δε πληρωμή του πλειστηριάσματος ρυθμίζεται για τα κινητά με το άρθρο 970 ΚΠολΔ και για τα ακίνητα με το άρθρο 1004 ΚΠολΔ.

Σύμφωνα με το άρθρο 971 παρ. 1 ΚΠολΔ, στον πλειστηριασμό κινητών «αν το πλειστηρίασμα αρκεί για να ικανοποιηθούν εκείνος υπέρ του οποίου έγινε η εκτέλεση και οι δανειστές που αναγγέλθηκαν, ο υπάλληλος του πλειστηριασμού, αφού αφαιρέσει τα έξοδα της εκτέλεσης, τους ικανοποιεί την εικοστή ημέρα μετά τον πλειστηριασμό, ή και νωρίτερα, αν συμφωνήσει εκείνος κατά του οποίου έχει στραφεί η εκτέλεση». Στην περίπτωση αυτή ικανοποιούνται οι δανειστές χωρίς πίνακα κατάταξης. Η ρύθμιση αυτή της ικανοποίησης δανειστών χωρίς πίνακα κατάταξης ισχύει και στον πλειστηριασμό ακινήτων, λόγω της παραπομπής στο άρθρο 971 που γίνεται με την παρ. 1 του άρθρου 1006 ΚΠολΔ.

Πρέπει να αναφερθεί ότι ο υπάλληλος του πλειστηριασμού, αν δεν ασκήθηκε η προβλεπόμενη από την παρ. 2 του άρθρου 971 ΚΠολΔ ανακοπή από εκείνον κατά του οποίου έχει στραφεί η εκτέλεση, διανέμει αμέσως το πλειστηρίασμα (άρθρο 980 παρ. 1 ΚΠολΔ), ενώ, σύμφωνα με την επόμενη παρ. 2 εδ. α' του ίδιου άρθρου 980 ΚΠολΔ «δεν μπορεί να πληρώσει τους δανειστές των οποίων η κατάταξη προσβάλλεται με ανακοπή». Στην περίπτωση πλειστηριασμού ακινήτου ειδικότερα, ορίζεται με την παρ. 2 του άρθρου 1006 ΚΠολΔ, ότι «αν δόθηκε προθεσμία για την καταβολή μέρους του πλειστηριάσματος (βλ. παρ. 1 άρθρου 1004 ΚΠολΔ) και αυτή έγινε αφού πέρασε η προθεσμία του άρθρου 971 παρ. 1, η ικανοποίηση των δανειστών πρέπει να γίνει μέσα σε δύο ημέρες από την καταβολή του υπολοίπου».

Στις περιπτώσεις αυτές, όπως ήδη σημειώθηκε, η διανομή του πλειστηριάσματος γίνεται χωρίς τη σύνταξη πίνακα κατάταξης.

II. Πίνακας κατάταξης

Αντιθέτως, όταν το προς διανομή πλειστηρίασμα δεν αρκεί για να ικανοποιηθεί εκείνος υπέρ του οποίου έγινε η εκτέλεση και οι δανειστές που αναγγέλθηκαν, ο υπάλληλος του πλειστηριασμού, αφού λάβει υπόψη τις παρατηρήσεις που τυχόν έχουν υποβληθεί από τα πρόσωπα αυτά, συντάσσει πίνακα κατάταξης. Ο πίνακας κατάταξης που προβλέπεται από το άρθρο 974 ΚΠολΔ για την πε-

ρίπτωση κινητών και από την παρ. 3 του άρθρου 1006 ΚΠολΔ για την περίπτωση ακινήτων είναι κατά την κρατούσα στη νομική θεωρία άποψη διαδικαστική πράξη² που καθορίζει τη σειρά, το ποσοστό και τους όρους ικανοποίησης δανειστών. Ως διαδικαστική πράξη ο πίνακας κατάταξης μπορεί να προσβληθεί με την ανακοπή του άρθρου 8\979 παρ. 2 ΚΠολΔ, οπότε εφαρμόζονται τα άρθρα 933 επ. ΚΠολΔ. Η ανακοπή κατά του πίνακα μπορεί να ασκηθεί σωρευτικά με την ανακοπή κατά του πλειστηριασμού³.

Ο ΚΠολΔ ρυθμίζει κατ' όμοιο τρόπο την κατάταξη των δανειστών τόσο για τον πλειστηριασμό των κινητών όσο και των ακινήτων (άρθρα 974 – 980 για τα κινητά και 1006, παρ. 3, 1007 για τα ακίνητα), με μόνη διαφορά, που σημειώνεται στην παρ. 1 εδ. ββ του άρθρου 1007, ότι η θέση της απαίτησης, που σύμφωνα με το άρθρο 976 αριθ. 2 ΚΠολΔ εξασφαλίζεται με ενέχυρο, παίρνει η ενυποθήκη απαίτησης.

III. Σύμμετρη ικανοποίηση των δανειστών ως αρχή - Διάσπαση της αρχής – Γενικά και ειδικά προνόμια

Κατ' αρχήν όλοι οι δανειστές που ανήγγειλαν τις απαιτήσεις τους ικανοποιούνται συμμετρως, δηλαδή ανάλογα με το μέγεθος της απαίτησης του καθενός, η αρχή όμως αυτή, που στηρίζεται στην αρχή της ισότητας των ενοχικών δικαιωμάτων⁴, διασπάται από εξαιρέσεις. Και τούτο, διότι ο νομοθέτης εφοδιάζει ορισμένες απαιτήσεις με προνόμιο ικανοποίησής τους πριν από τους υπόλοιπους δανειστές που συμμετέχουν στη διαδικασία της κατάταξης.

Οι προνομιούχες απαιτήσεις ανήκουν σε δύο κατηγορίες: σ' εκείνες που ικανοποιούνται προνομιακά από οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο του οφειλέτη και χαρακτηρίζονται ως γενικά προνόμια και σ' εκείνες που ικανοποιούνται προνομιακά από ορισμένα μόνο περιουσιακά στοιχεία, που βρίσκονται σε ορισμένη σχέση με την απαίτηση και χαρακτηρίζονται ως ειδικά προνόμια.

Για την αντιμετώπιση πιθανών συγκρούσεων μεταξύ των προνομίων, ο νομοθέτης προχώρησε στην ιεράρχησή τους και ομαδοποίησε τις απαιτήσεις που θα πάρουν τελικά μέρος στον πλειστηριασμό σε τρεις κατηγορίες: 1) στις απαιτήσεις που ασφαρίζονται με γενικό προνόμιο (άρθρο 975 ΚΠολΔ), 2) στις απαιτήσεις που ασφαρίζονται με ειδικό προνόμιο (άρθρο 976 ΚΠολΔ) και 3) στις απαιτήσεις των εγγειρογράφων (απλών μη προνομιούχων δανειστών, άρθρο 977 παρ. 3 ΚΠολΔ).

Οι δύο πρώτες από τις παραπάνω κατηγορίες; (975, 976) υποδιαιρούνται σε περισσότερες κατηγορίες (τάξεις), των οποίων η νομοθετική απαρίθμηση γίνεται με φθίνουσα σειρά αξιολόγησης, ενώ η τρίτη ομάδα δεν περιέχει σειρά αξιολόγησης.

Η ένταξη της κατά προτίμηση ικανοποίησης απαιτήσεως στο σύστημα των προνομίων του ΚΠολΔ σημαίνει κατ' ανάγκη και συνεφαρμογή του άρθρου 977 ΚΠολΔ περί συρροής γενικών και ειδικών προνομίων και περιορισμού των πρώτων στο 1/3 του πλειστηριάσματος. Τούτο σημαίνει ότι απαιτήσεις υπέρ των οποίων υφίσταται γενικό προνόμιο, όταν συντρέχουν με απαιτήσεις ασφαλισμένες με ενέχυρο ή υποθήκη (ή και απαιτήσεις που προέκυψαν από δαπάνες για τη διατήρηση του πράγματος: ΚΠολΔ 976 αριθ. 1) ικανοποιούνται προνομιακά μόνο ως το 1/3 του πλειστηριάσματος, διότι προς κατοχύρωση της πίστωσης και ασφάλειας των συναλλαγών τα άλλα 2/3 διατίθενται κατά προτίμηση για την ικανοποίηση των ανωτέρω ειδικών προνομίων, δηλαδή κυρίως του ενέχυρου και της υποθήκης.

Υποσπρίζεται⁸, ότι όπου ο νομοθέτης θέλησε απολύτως προνομιακή ικανοποίηση, δηλαδή ανεξάρτητα από την κατανομή του πλειστηριάσματος σε ποσοστά, τα όρισε ρητά. Αυτό έγινε με το άρθρο 31 ν. 1545/1985 «Εθνικό σύστημα προστασίας από την ανεργία και άλλες διατάξεις», το οποίο αφορά τις απαιτήσεις που έχουν ως βάση τους την παροχή εξαρτημένης εργασίας και θα μας απασχολήσει ειδικότερα σε άλλο σημείο αυτής της μελέτης. Το άρθρο αυτό όρισε ρητά στο τελευταίο του εδάφιο ότι «η διαίρεση του εκπλειστηριάσματος σε ποσοστά, κατά το άρθρο 977 ΚΠολΔ, γίνεται μετά την ικανοποίηση των απαιτήσεων της τάξης αυτής» (εννοείται της τρίτης τάξης γενικών προνομίων του άρθρου 975 ΚΠολΔ). Έτσι, για τις απαιτήσεις που έχουν ως βάση τους την παροχή εξαρτημένης εργασίας, θεσπίζεται απολύτως προνομιακή ικανοποίηση, που λαμβάνει χώρα πριν από την κατανομή του πλειστηριάσματος σε 1/3 και 2/3. Η απόλυτη αυτή προνομιακή ικανοποίηση αναγνωρίζεται, επίσης, και υπέρ απαιτήσεων της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 4332/1929, που διατηρήθηκε σε ισχύ δυνάμει του άρθρου 70 Εισ-ΝΚΠολΔ. Επίσης, και υπέρ των απαιτήσεων του ΟΑΕΔ από την καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών και αποζημιώσεων σε μισθωτούς (Άρθρο 1 ν. 1172/1981).

Η αναδρομή στο ιστορικό των (πολυάριθμων) γενικών προνομίων που ίσχυσαν κατά καιρούς παρέχει μια εικόνα της ρευστότητας που επικράτησε επί πολλές δεκαετίες στον τομέα αυτόν, προκαλώντας ανασφάλεια στις συναλλαγές και στην ομαλή ανάπτυξη της πίστης των δανειστών. Η εικόνα στον τομέα αυτόν επέτρεψε στους σχολιαστές να μιλούν για μια «μάχη των προνομίων», στην οποία οι απαιτήσεις των εργαζομένων, που ενδιαφέρουν την παρούσα μελέτη και κατατάσσονταν στην 4η τάξη από το άρθρο 940 της Πολιτικής Δικονομίας (ν. 2/14 Απριλίου 1834), απωθήθηκαν πολλές φορές από τη θέση αυτή ή τη μοιράσθηκαν με άλλες άσχετες απαιτήσεις⁹.

Η κατάσταση αυτή ομαλοποιήθηκε κατ' αρχήν με τον ισχύσαντα από 16.09.1968 Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (α.ν. 44/1967), ο οποίος με το άρθρο 1039 περιόρισε τα απειράριθμα γενικά προνόμια⁷, κατατάσσοντας τις απαιτήσεις από την παροχή εξαρτημένης εργασίας (μαζί με αυτές των δασκάλων) στην τρίτη από τις πέντε σειρές γενικών προνομίων που θέσπισε.

Θα πρέπει να σημειωθεί, πάντως, ότι ο περιορισμός αυτός των γενικών προνομίων σε πέντε δεν άντεξε για πολύ χρόνο. Έτσι, και το άρθρο 975 του ισχύοντος ΚΠολΔ, που αναφέρεται στα γενικά

προνόμια και ρυθμίζει τη σειρά ικανοποίησής τους, υπέστη τροποποιήσεις από διάφορα μεταγενέστερα της ισχύος του νομοθετήματα που, εκτός άλλων, αύξησαν τον αριθμό των γενικών προνομίων σε επτά⁸.

IV. Γενικό πρόνομιο από την παροχή εξαρτημένης εργασίας

Οι απαιτήσεις που έχουν ως βάση την παροχή εξαρτημένης εργασίας και ενδιαφέρουν την παρούσα μελέτη, καθώς και οι απαιτήσεις των δασκάλων, διατηρήθηκαν και με το άρθρο 975 ΚΠολΔ, στην τρίτη τάξη, πλην, όμως, μετά την αντικατάσταση της παραγρ. 3 του άρθρου αυτού με το άρθρο 31 ν. 1545/1985 (για το οποίο έχει γίνει ήδη λόγος) οι απαιτήσεις αυτές ευνοήθηκαν σε μεγάλο βαθμό ιδίως έναντι των απαιτήσεων που εξασφαλίζονται με ενέχυρο και υποθήκη και είχαν το πλεονέκτημα, όπως ήδη αναφέρθηκε, να ικανοποιούνται από τα 2/3 του πλειστηριάσματος, απωθώντας τις άλλες απαιτήσεις με γενικό πρόνομιο στο 1/3 του πλειστηριάσματος (Άρθρα 976 αριθ. 2, 1007 αριθ. 1 και 977 παρ. 1 ΚΠολΔ). Η εύνοια αυτή, που εκδηλώθηκε με το άρθρο 31 ν. 1545/1985, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, έχει προκαλέσει σχόλια θεωρητικών του δικαίου ως προς τη συνταγματικότητα της και ως προς την αντίθεσή της προς το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που κυρώθηκε (μαζί με τη Σύμβαση) με το ν.δ. 53/1974. 9.

Το κείμενο του άρθρου 31 ν. 1545/1985, με το οποίο χωρίς (όπως θα έπρεπε) ειδική αναφορά, αντικαθίσταται η παραγρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ και τροποποιείται το άρθρο 977 παρ. 1 (που προέβλεπε άλλο τρόπο ικανοποίησης των απαιτήσεων του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ), έχει ως εξής:

«Στην τρίτη τάξη των προνομίων του άρθρου 975 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας κατατάσσονται οι απαιτήσεις που έχουν ως βάση τους την παροχή εξαρτημένης εργασίας, καθώς και οι απαιτήσεις των διδασκάλων, εφόσον προέκυψαν μέσα στην τελευταία διετία πριν από την ημερομηνία ορισμού του πρώτου πλειστηριασμού ή της κήρυξης της πτώχευσης. Αποζημιώσεις λόγω καταγγελίας της σχέσης εργασίας κατατάσσονται ανεξάρτητα από τον χρόνο που προέκυψαν, στην τάξη αυτή. Η διαίρεση του εκπλειστηριάσματος σε ποσοστά, κατά το άρθρο 977 1 ΚΠολΔ, γίνεται μετά την ικανοποίηση των απαιτήσεων της τάξης αυτής».

Σύμφωνα με το άρθρο 31 ν. 1545/1987: α) Αυξήθηκε ο χρόνος του προνομίου για τις απαιτήσεις αυτές από τους έξι μήνες σε μια διετία, με αφετηρία όχι την ημέρα που πραγματοποιήθηκε ο πλειστηριασμός, αλλά εκείνη που αρχικά είχε οριστεί. Αυτό, βέβαια, ήταν ορθό και δίκαιο, διότι τις περισσότερες φορές με τις αναβολές ή και αναστολές του πλειστηριασμού οι εργαζόμενοι δεν έπαιρναν τίποτε. Ως χρόνος γέννησης της απαίτησης θεωρείται η ημέρα κατά τη οποία συνέτρεξαν τα παραγωγικά της απαίτησης περιστατικά και όχι ο χρόνος κατά τον οποίο έγινε αγωγή η απαίτηση¹⁰. Σε όλες τις περιπτώσεις το χρονικό διάστημα της διετίας υπολογίζεται από την ημέρα που ορίστηκε ο πρώτος πλειστηριασμός και ανατρέχει μέχρι τη συμπλήρωσή της, χωρίς να αφαιρείται το συμπύπτον χρονικό διάστημα από 1 Αυγούστου έως 15 Σεπτεμβρίου, κατά το οποίο δεν επιτρέπεται η διενέργεια του πλειστηριασμού¹¹, β) ο χρόνος που προέκυψε η απαίτηση αποζημίωσης λόγω καταγγελίας της σύμβασης εργασίας είναι πλέον αδιάφορος για την προνομιακή κατάταξη και γ) η ικανοποίηση των απαιτήσεων που απολαμβάνουν του εν λόγω προνομίου, όπως ήδη αναφέρθηκε, δε

θα γίνεται πλέον σύμφωνα με τα άρθρα 977 παρ. 1 εδ. αβ, ββ, 1007 παρ. 1 1 ΚΠολΔ, από το 1/3 του πλειστηριάσματος, αλλά από ολόκληρο το πλειστηρίασμα. Παρέχεται, δηλαδή, στις απαιτήσεις αυτές προτεραιότητα όταν συντρέχουν με απαιτήσεις που καλύπτονται με εμπράγματη ασφάλεια, που εύλογα μπορεί να θεωρηθεί ως υπερβολική προστασία, μετά μάλιστα, την υπαγωγή στο προνόμιο αυτό και των απαιτήσεων των δικηγόρων, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Στο σημείο αυτό πιστεύω πως θα πρέπει να παρεμβληθεί και μια ειδική κατηγορία απαιτήσεων από σύμβαση εργασίας. Πρόκειται για τις απαιτήσεις από την παροχή εργασίας των μελών πληρώματος πλοίου, συμπεριλαμβανομένου και του πλοιάρχου, εφόσον δεν είναι ιδιοκτήτης του πλοίου, που απολαμβάνουν ειδικού προνομίου επί του πλοίου και του ναύλου, η εφαρμογή του οποίου προηγείται των γενικών προνομίων του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη διάταξη της παραγ. 4 του άρθρου 1012 1 ΚΠολΔ, σε περίπτωση πλειστηριασμού πλοίου, «η κατάταξη των δανειστών στον πίνακα της κατάταξης γίνεται κατά πρώτο λόγο σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Ιδιωτικού Ναυτικού Δικαίου». Σχετική είναι η διάταξη του άρθρου 205 β' ΚΙΝΔ, η οποία, ως ειδική, δεν καταργήθηκε από το άρθρο 31 ν. 1545/1985. Από το κείμενο της διάταξης του άρθρου 205 ΚΙΝΔ προκύπτει ότι όλες οι απαιτήσεις των ναυτικών που πηγάζουν από τη σύμβαση ναυτολόγησης με τις προσαυξήσεις, επιδόματα και κάθε πρόσθετη αμοιβή ή αποζημίωση, κατατάσσονται προνομιακά στη δεύτερη τάξη και ότι η διάταξη του άρθρου 205 ΚΙΝΔ δεν διακρίνει ούτε περιορισμό ως προς τον χρόνο γένεσης των απαιτήσεων και συνεπώς το προνόμιο αυτό υπάρχει ανεξάρτητα από το αν γεννήθηκαν μέσα στη διετία πριν από την ημερομηνία του πλειστηριασμού ή μεταγενέστερα ή και προηγούμενα¹².

Στην τάξη των γενικών προνομίων της τρίτης παραγράφου του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ προστέθηκαν με το άρθρο 6 περιπ. 16 του ν. 2479/1997 και οι απαιτήσεις από αμοιβές, έξοδα και αποζημιώσεις των δικηγόρων, είτε αμείβονται κατά υπόθεση είτε με πάγια περιοδική αμοιβή. Προκειμένου, μάλιστα, περί έμμισθων δικηγόρων (ορίσθηκε ότι) υπάγονται και οι απαιτήσεις τους για αποζημίωση λόγω της συμβάσεως εμμίσθου εντολής¹³.

V. Απαιτήσεις που περιλαμβάνονται στο γενικό προνόμιο από την παροχή εξαρτημένης εργασίας – Αναφορά και στις παρεπόμενες απαιτήσεις

Η νομολογία του Αρείου Πάγου δέχεται ότι στις απαιτήσεις των εργαζομένων από την παροχή εξαρτημένης εργασίας που καλύπτονται από το γενικό προνόμιο της παραγρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ περιλαμβάνονται όχι μόνο ο μισθός και τα κάθε φύσεως επιδόματα, αλλά και οι απαιτήσεις από αδικαιολόγητο πλουτισμό, αποζημίωση εξ αδικήματος, χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη, αποζημίωση για στέρηση αδειάς, προσαύξηση για στέρηση αδειάς, αποζημίωση για μη χορήγηση αδειάς προς ανεύρεση άλλης εργασίας, αποζημίωση για μη έκδοση πιστοποιητικού εργασίας, μισθοί υπερημερίας, έξοδα μετακίνησης – οδοιπορικά έξοδα και γενικά κάθε απαίτηση από την παροχή εξαρτημένης εργασίας.

Ως προς τους εργαζόμενους που απολαμβάνουν το προνόμιο, υποστηρίζεται¹⁴ ότι ο ν. 1545/1985 μιλάει για απαιτήσεις από την παροχή «εξαρτημένης εργασίας» πράγμα που σημαίνει ότι δεν καλύπτει μόνο τις απαιτήσεις μισθών, αλλά και αυτές που προέρχονται από άκυρη σύμβαση εργασίας. Καλύπτονται επίσης από το

γενικό προνόμιο κατά την άρχουσα γνώμη και οι απαιτήσεις από εργατικό ατύχημα, μόνον εφόσον γεννήθηκαν μέσα στην τελευταία διετία πριν από την ημερομηνία του πρώτου πλειστηριασμού¹⁵.

Το άρθρο 31 ν. 1545/1985 περιλαμβάνει, όπως είδαμε και τις απαιτήσεις των διδασκάλων, ανεξάρτητα, όμως, από τον χαρακτήρα της σχέσης ως εξαρτημένης εργασίας ή ανεξαρτήτων υπηρεσιών, με μόνη προϋπόθεση ότι γεννήθηκαν στην τελευταία διετία πριν από την ημερομηνία του πρώτου πλειστηριασμού. Η έννοια του «διδασκάλου»¹⁶ πρέπει να ληφθεί με την ευρεία σημασία της, περιλαμβάνουσα κάθε είδος εκπαίδευσης και διδασκαλίας γενικής ή επαγγελματικής ή ερασιτεχνικής μόρφωσης.

Ο Άρειος Πάγος, με σειρά αποφάσεων του έχει δεθχεί¹⁷, επίσης, ότι «από την ευρύτατη διατύπωση της διατάξεως του άρθρου 31 ν. 1545/1985 και τον κοινωνικό σκοπό που υπηρετεί το δι' αυτής αναγνωριζόμενο γενικό προνόμιο, ο οποίος έγκειται στην ισχυρή αλλά δίκαιη προστασία εκείνων που με την προσωπική τους εργασία βοηθούν στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων, προκύπτει ότι στην προνομιακή κατάταξη των απαιτήσεων των εργαζομένων περιλαμβάνονται και οι παρεπόμενες απαιτήσεις από τόκους. Η ΟΛΑΠ 22/2000, τέμνοντας το θέμα της διαχρονικής ισχύος των περί τους τόκους παραδοχών της νομολογίας, δέχεται ότι «εφόσον μεν οι παρεπόμενες απαιτήσεις τόκων προέρχονται από αποζημίωση λόγω καταγγελίας της εργασιακής σχέσεως, δεν υπόκεινται σε κανένα χρονικό περιορισμό. Εφόσον, όμως, είναι παρεπόμενες άλλων αξιώσεων από την εργασιακή σχέση, κατατάσσονται προνομιακώς μόνο αν προέκυψαν την τελευταία διετία πριν από την ημερομηνία ορισμού του πρώτου πλειστηριασμού ή εφόσον πρόκειται για πτώχευση την τελευταία διετία από την κήρυξη της πτωχεύσεως». Τέλος, η ΑΠ 158/1996, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά τον παραπάνω νομολογιακό κανόνα, κρίνει ότι δεν κατατάσσονται προνομιακώς και τα δικαστικά έξοδα, «αφού αυτά δεν αποτελούν παρεπόμενη απαίτηση από την παροχή εξαρτημένης εργασίας ή από την καταγγελία της εργασιακής σχέσης, αλλά αιτία έχουν τον δικαστικό αγώνα μεταξύ μισθωτού και εργοδότη».

VI Ειδικές περιπτώσεις εφαρμογής του γενικού προνομίου του άρθρου 975 παρ. 3 1 ΚΠολΔ σε απαιτήσεις από την παροχή εξαρτημένης εργασίας

α) Περίπτωση πτώχευσης του οφειλέτη – εργοδότη

Οι εργαζόμενοι των οποίων οι απαιτήσεις απολαμβάνουν του γενικού προνομίου της παραγρ. 3 άρθρου 975 1 ΚΠολΔ διατηρούν το προνόμιό τους στα πράγματα του οφειλέτη. Από την κήρυξη, όμως, της πτώχευσης περιλαμβάνονται στην ομάδα των πιστωτών, εκπροσωπούνται από τον σύνδικο και στερούνται του δικαίωματος ατομικής κατά του πτωχού διώξεως και εκτελέσεως και δεν μπορούν να αναγγελθούν ατομικώς σε επισπευδόμενη αναγκαστική εκτέλεση από μη υποκείμενο στην αναστολή ατομικών διώξεων ενυπόθηκο δανειστή.

Οι δανειστές αυτοί υπόκεινται στην πτωχευτική διαδικασία της προηγούμενης εξέλεξης των πιστώσεών τους, μετά από την οποία και μόνον μπορούν να αντιτάξουν το προνόμιό τους κατά της ομάδας των πιστωτών, ώστε να τύχουν κατά τα άρθρα 647 και 660 του ΕμπΝόμου προτεραιότητας στην ικανοποίηση των απαιτήσεών τους έναντι των λοιπών, απλώς εγχειρόγραφων πιστωτών της ομάδος. Δεν αποκλείεται, πάντως, στο σύνδικο της πτώχευσης το δικαίωμα να αναγγελθεί σε πλειστηριασμό που έγινε με επίσημη ενυπόθηκο δανειστή του πτωχού και να καταταγεί στον οικείο

πίνακα με απαιτήσεις των παραπάνω (προνομιάτων) δανειστών, προκειμένου στη συνέχεια να προβεί αυτός με άδεια του Εισηγητή στη διανομή κατά τις οικείες διατάξεις¹⁸. Στην περίπτωση αυτή οι απαιτήσεις των εργαζομένων για τις οποίες θα γίνει η αναγγελία θα πρέπει να έχουν προκύψει μέσα στην τελευταία διετία πριν από την ημερομηνία ορισμού του πρώτου πλειστηριασμού, όπως ορίζεται από τη διάταξη του άρθρου 31 ν. 1545/1985, που προβλέπει εναλλακτικά ως χρόνο αφετηρίας της διετίας την ημερομηνία ορισμού του πρώτου πλειστηριασμού ή της κηρύξεως της πτώχευσης. Ο χρονικός περιορισμός δεν ισχύει για τις αποζημιώσεις λόγω καταγγελίας της σχέσης εργασίας, οι οποίες κατατάσσονται στην τάξη αυτή ανεξάρτητα από το χρόνο που προέκυψαν.

β) Περίπτωση της δημοσίας κατατεθείσης αποζημίωσης απαλλοτριωθέντος ακινήτου.

Τα σχετικά με την προνομιακή κατάταξη των απαιτήσεων εργαζομένων που έχουν ως βάση την παροχή εξαρτημένης εργασίας (παραγρ. 3 άρθρου 975 1 ΚΠολΔ) ισχύουν και στην κατάταξη δανειστών προς διανομή του ποσού της δημοσίας κατατεθείσης αποζημίωσης απαλλοτριωθέντος ενυπόθηκου ακινήτου κατά το άρθρο 1288 ΑΚ, με το οποίο ορίζεται ότι: «Αν το ενυπόθηκο ακίνητο απαλλοτριωθεί αναγκαστικά, το δικαίωμα της υποθήκης ασκείται στην αποζημίωση. Αυτή κατατίθεται δημόσια και γίνεται η διαδικασία της κατάταξης». Η νομολογία των δικαστηρίων μας δέχεται ότι, αν στην περίπτωση αυτή υπάρχει συρροή απαιτήσεων ενυπόθηκων δανειστών με προνομιάτες απαιτήσεις από παροχή εξαρτημένης εργασίας ικανοποιούνται οι τελευταίες ανεξαρτήτως της μη διενέργειας πλειστηριασμού. Η άποψη αυτή της νομολογίας έχει δεχθεί την κριτική μερίδα της θεωρίας¹⁹, ωστόσο παγίως. Για την προνομιακή κατάταξη των παραπάνω απαιτήσεων, λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος κατάθεσης της αποζημίωσης, διότι²⁰ κατά τη αληθή έννοια του άρθρου 1288 ΑΚ, σε συνδυασμό και προς τις διατάξεις των άρθρων 26 και επ. του ν.δ. 797/1971, περί αναγνώρισεως των δικαιούχων αποζημίωσης απαλλοτριωθέντος ακινήτου, έκτοτε θεωρείται μετατραπέισα η αξίωση ενυπόθηκου δανειστού σε αξίωση επί της αποζημίωσης και είναι δυνατή η ικανοποίηση αυτής, επομένως δε η ικανοποίηση των απαιτήσεων, που είναι εξοπλισμένες με προνόμιο²¹.

γ) Περίπτωση δικαστικής εκκαθάρισης κληρονομίας (Άρθρο 1913 επ. ΑΚ)

Σύμφωνα με το άρθρο 1920 ΑΚ παραγρ. 1, αν από την απογραφή προκύπτει ότι το ενεργητικό της κληρονομίας δεν είναι αρκετό για την εξόφληση των υποχρεώσεών της, ο εκκαθαριστής έχει υποχρέωση πριν εξοφλήσει οποιοδήποτε δανειστή, να ζητήσει από το δικαστήριο της κληρονομίας να ρυθμίσει τη σύμμετρη πληρωμή όλων των δανειστών, χωρίς να θίγονται τα προνόμια που αποκτήθηκαν κατά το νόμο ή οι υποθήκες που έχουν εγγραφεί και τα ενέχυρα που έχουν συσταθεί πριν από το θάνατο του κληρονομούμενου. Και στην περίπτωση αυτή, η νομολογία δέχεται ότι ισχύει και εφαρμόζεται το γενικό προνόμιο της παραγρ. 3 άρθρου 975 1 ΚΠολΔ, τη δε θέση του πίνακα κατάταξης παίρνει η απόφαση του δικαστηρίου της κληρονομίας. Κρίσιμο χρονικό σημείο που αποτελεί την αφετηρία της διετούς περιόδου μέσα στην οποία πρέπει να έχουν γίνει απαιτητές οι αξιώσεις των εργαζομένων, είναι εκείνο της δημοσίευσης της απόφασης που διέταξε τη δικαστική εκκαθάριση, οπότε κατά το άρθρο 1914 ΑΚ αποχωρίζονται αυτοδικαίως από την περιουσία του κληρονόμου τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της κληρονομίας και αποτελούν πλέον χωριστή ομάδα που διοικείται από τον εκκαθαριστή²².

δ) Περιπτώσεις κατάσχεσης ειδικών περιουσιακών στοιχείων (Άρθρο 1022 εκ. 1 ΚΠολΔ) και αναγκαστικής διαχείρισης (Άρθρα 1034 επ. 1 ΚΠολΔ)

Το γενικό προνόμιο, τέλος, από την παροχή εξαρτημένης εργασίας ισχύει και στις περιπτώσεις κατάσχεσης ειδικών περιουσιακών στοιχείων (Άρθρα 1022 εκ 1 ΚΠολΔ) και της αναγκαστικής διαχείρισης (Άρθρα 1034 επ. 1 ΚΠολΔ). Με τις διατάξεις των άρθρων 1030 παρ. 3 και 1043 παρ. 3 1 ΚΠολΔ, με τις οποίες ρυθμίζεται ο τρόπος ικανοποίησης των δανειστών στις δύο αυτές περιπτώσεις, γίνεται ρητή αναφορά ως προς την κατάταξη των δανειστών στις διατάξεις των άρθρων 975, 976 και 977 1 ΚΠολΔ και ορίζεται ειδικότερα ότι για την κατάταξη των απαιτήσεων του άρθρου 975, αντί της ημέρας του πλειστηριασμού λαμβάνεται υπόψη αντίστοιχα, η ημέρα που άρχισε η διαχείριση (Άρθρο 1030 παρ. 3 εδ. δ') ή η ημέρα που άρχισε η αναγκαστική διαχείριση (Άρθρο 1043 παρ. 3 εδ. γ')²³.

VII. Νομική φύση των προνομίων γενικώς – Συνταγματικότητα των προνομίων. Ειδικότερα του προνομίου της διάταξης του άρθρου 975 παρ. 3 1 ΚΠολΔ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 31 ν. 1545/1985

A. Νομική φύση των προνομίων γενικώς

Η έρευνα για τη νομική φύση των προνομίων είναι ουσιαστικά έρευνα για τον προσδιορισμό της φύσης των νόμων (ως κανόνων του ουσιαστικού ή του δικονομικού δικαίου) που ρυθμίζουν τη συμμετοχή των δανειστών στη διαδικασία της κατάταξης και ειδικότερα αν οι νόμοι αυτοί αφορούν κυρίως τα ίδια τα δικαιώματα ή αν κανονίζουν τον τρόπο ενάσκησής τους επί της ομάδας περιουσίας που υπάρχει σε ορισμένο χρόνο. Από την απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται αν τα καθιερούμενα με τους νόμους αυτούς προνόμια θα κριθούν σύμφωνα με το νόμο που ισχύει κατά τον χρόνο της γέννησης του δικαιώματος ή σύμφωνα με αυτόν που ισχύει κατά τον χρόνο της κατάταξης^{24,25}. Από τη νομολογία, πάντως, γίνεται παγίως δεκτό²⁶ ότι οι νόμοι που ρυθμίζουν τη συμμετοχή των δανειστών στη διαδικασία της κατάταξης δεν αφορούν κυρίως τα ίδια τα δικαιώματα, αλλά κανονίζουν τον τρόπο ενάσκησής τους επί της ομάδας περιουσίας που υπάρχει σε ορισμένο χρόνο. Επομένως και τα καθιερούμενα από τους νόμους αυτούς προνόμια, κατά την ορθή άποψη, κρίνονται όχι σύμφωνα με το νόμο που ισχύει κατά τον χρόνο της γέννησης του δικαιώματος ή της έναρξης της αναγκαστικής εκτέλεσης, αλλά σύμφωνα με αυτόν που ισχύει κατά τον χρόνο της κατάταξης²⁷. Από τη νομολογία και τη θεωρία γίνεται πλέον αποδεκτό²⁸ ότι το αντίθετο δεν συνάγεται από τη διάταξη του άρθρου 50 παρ. 1 ΕισΝΚΠολΔ, που ορίζει, ότι οι σχετικές με την αναγκαστική εκτέλεση διατάξεις του ΚΠολΔ εφαρμόζονται στις εκτελέσεις που αρχίζουν από την εισαγωγή του και ότι η αναγκαστική εκτέλεση θεωρείται ότι άρχισε με την επίδοση της επιταγής, «γιατί η διάταξη αυτή δεν εισάγει γενικό κανόνα διαχρονικού δικαίου για όλες τις πράξεις της αναγκαστικής εκτέλεσης, αλλά ρυθμίζει ειδικώς την εφαρμογή του ΚΠολΔ σε θέματα αναγκαστικής εκτέλεσεως εν σχέσει προς το προγενέστερο αυτό δικονομικό δίκαιο». Στη νομική θεωρία κυριαρχεί η αντίληψη²⁹ ότι σκοπός της ρύθμισης των προνομίων είναι η επέλευση δικονομικής συνέπειας, δηλαδή η κατανομή του πλειστηριάσματος με τη διενέργεια των επί μέρους αναγκαίων διαδικαστικών πράξεων, η σχετική δε ρύθμιση, ως σύνολο αντιμετωπιζόμενη³⁰ «επιτελεί καθαρά δικονομική αποστολή και οι σχετικές διατάξεις 975-977 εμπίπτουν ως γνήσια διαδικαστικές στην ύλη του δικονομικού δι-

καίου, όπως ακριβώς γνήσια δικονομικός θεσμός είναι η αρχή της ίσης ικανοποίησης των δανειστών, όταν το πλειστηρίασμα επαρκεί, ή η αρχή της σύμμετρης ικανοποίησης των περισσοτέρων δανειστών, μετά την προνομιακή ικανοποίηση ορισμένων εξ αυτών».

Β. Συνταγματικότητα των προνομίων γενικώς – ειδικότερα του προνομίου της διάταξης του άρθρου 875 παρ. 3 ΚΠολΔ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 31 ν. 1545/1985

Υποστηρίζεται ότι η συνταγματική κατοχύρωση της αναγκαστικής εκτέλεσης, ως μίας από τις τρεις μορφές παροχής έννομης προστασίας (Άρθρο 20 παραγρ. 1 Συντάγματος), αποτελεί «κοινό τόπο»³¹ και ότι, ενώ αντικείμενο εξαντλητικής θεωρητικής και νομολογιακής επεξεργασίας αποτελούσε και η συνακόλουθη κρατική παρέμβαση σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του οφειλέτη, ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις που απασχόλησαν την ελληνική θεωρία και νομολογία αναφορικά με το ζήτημα της συμβατότητας του εξαιρετικού χαρακτήρα των προνομίων προς τη συνταγματική επιταγή της ισότητας (άρθρο 4 Συντ.) και τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία (Άρθρο 17 Συντ.)³².

Η νομολογία του Αρείου Πάγου, την οποία ακολουθούν και τα δικαστήρια της ουσίας, κρίνει παγίως³³ ότι το άρθρο 31 ν.1545/1985, στην περίπτωση συνδρομής και ενυπόθηκων δανειστών δεν προσκρούει στη διάταξη του άρθρου 17 του Συντάγματος που αναφέρεται στην προστασία της ιδιοκτησίας. Η νομολογιακή αυτή θέση βρίσκει θεωρητικό έρεισμα στην υποστηριζόμενη από θεωρητικούς του αστικού δικαίου άποψη³⁴ ότι η εμπράγματα ασφάλεια, ενεχυρική ή υποθηκική, αποτελεί καταρχήν εμπράγματο δικαίωμα. Όμως δεν συνιστά αυθύπαρκτο και αυτοτελές δικαίωμα αλλά παρεπόμενο και εξαρτημένο (δικαίωμα) που είναι συνυφασμένο κατά την υπόστασή του με την ενοχική απαίτηση που εξασφαλίζει. Προϋποθέτει οπωσδήποτε την ενοχική απαίτηση που εξασφαλίζει και χάνεται μαζί της. Ακόμη υποστηρίζεται από την ίδια αυτή άποψη, ότι το παρεπόμενο και εξαρτημένο αυτό εμπράγματο δικαίωμα δεν παρέχει εξουσία χρήσης και κάρπωσης στο πράγμα, αλλά δυνατότητα απόκτησης χρηματικής ποσότητας προς ικανοποίηση προνομιακή με την εκποίηση του αντικειμένου της, γι' αυτό δεν προστατεύεται από το άρθρο 17 του Συντάγματος.

Η προβληματική αυτή, ως προς τη συμβατότητα ή μη προς το άρθρο 17 του Συντάγματος του άρθρου 31 ν.1545/1985, φαίνεται πως χάνει την καθοριστική σημασία της με την προϊούσα επικράτηση στη θεωρία και στη νομολογία της άποψης³⁵ ότι στο περιεχόμενο της «ιδιοκτησίας» με την έννοια του άρθρου 17 του Συντάγματος υπάγονται και τα ενοχικά δικαιώματα. Βασική τομή στη σχετική προβληματική εισήγαγε τη ΟΛΑΠ 40/1998, ΝοΒ 47.75236, η οποία, στην ερμηνεία του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας», πρόσθεσε και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ) που κυρώθηκε (μαζί με τη Σύμβαση) με το ν.δ. 53/1974 και έχει σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος αυξημένη έναντι των κοινών νόμων ισχύ. Με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αυτού ορίζεται ότι «παν πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθεί της περιουσίας αυτού, ειμή δια λόγους δημοσίας ωφέλειας και υπό τους προβλεπόμενους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του δικαίου όρους. Αι προαναφερόμενοι διατάξεις δεν θίγουν το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέσει εν ισχύι νό-

μους ους ήθελε κρίνει αναγκαίους προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιο συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων».

Ο Άρειος Πάγος, με την καινοτόμο αυτή απόφαση για τα ελληνικά νομολογιακά δεδομένα³⁷, η οποία άρχισε ήδη να προκαλεί σοβαρές θεωρητικές συζητήσεις ως προς την ευρύτερη έκταση του πεδίου εφαρμογής των ερμηνευτικών θέσεων της, έκρινε ότι αντίκεινται προς το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος οι διατάξεις των άρθρων 45 παρ. 1 Α και 3 του ν. 2177/1993, με τις οποίες προβλέφθηκε ότι, εφόσον δεν έχει εκδοθεί αμετάκλητη δικαστική απόφαση, παύει οριστικά η ποινική δίωξη για ποινικά αδικήματα που τελέστηκαν δια του τύπου ή δια των ραδιοηλεκτρονικών μέσων μαζικής επικοινωνίας, και, επίσης, ότι αξιώσεις για αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας ή χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που απορρέουν από τα παραπάνω αδικήματα αποσβένονται, οι δε σχετικές δίκες καταργούνται και ματαιώνεται αυτοδικαίως η τυχόν αναγκαστική εκτέλεση που άρχισε. Η καινοτομία που εισήχθη με την παραπάνω απόφαση έγκειται στην προσθήκη και της έννοιας της «περιουσίας» στη θεμελίωση της θέσης περί αντισυνταγματικότητας της απόσβεσης των παραπάνω αστικών απαιτήσεων, με την αιτιολογία ότι οι απαιτήσεις αυτές που απορρέουν από τα προαναφερθέντα αδικήματα «αποτελούν από τη γέννησή τους στοιχεία περιουσίας των προσβληθέντων (και) είναι ασυμβίβαστη (η απόσβεσή τους) προς τη διάταξη του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αφού τείνει σε αδικαιολόγητη αποστέρηση περιουσιακού στοιχείου των ως άνω προσώπων χωρίς να συντρέχουν λόγοι δημόσιας ωφέλειας».

Υποστηρίζεται³⁸ ότι η ήδη κυρίαρχη γνώμη για την υπαγωγή και των ενοχικών δικαιωμάτων στο περιεχόμενο της «ιδιοκτησίας» με την έννοια του άρθρου 17 του Συντάγματος μπορεί να θέσει ζήτημα αντισυνταγματικότητας – ασυμβατότητας σε σχέση με τις υπερνομοθετικές ρυθμίσεις του πρώτου πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υπό αυτήν και μόνο την οπτική, των προνομίων στην αναγκαστική εκτέλεση, τα οποία προδήλως αποτελούν μια ορισμένη πτυχή του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, ως συνδεδεμένα με η χρήση της «περιουσίας» σε περιπτώσεις συρροής αντιστοίχων δικαιωμάτων περισσοτέρων δανειστών του ίδιου οφειλέτη. Κατά την άποψη αυτή, τα προαναφερόμενα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα όλων των δανειστών για παροχή έννομης προστασίας – εγγύηση της «ιδιοκτησίας» τους, έχουν πάντως την ίδια τυπική ισχύ και επομένως η τυχόν «προνομιακή» μεταχείριση – ικανοποίηση κάποιων από αυτά «δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε με την αόριστη επίκληση του γενικού ή δημοσίου συμφέροντος». Η λύση του ζητήματος αν η ενίσχυση κάποιων από αυτά τα δικαιώματα με το στοιχείο του «προνομίου» περιορίζει κατά τρόπο θεμιτό τις αντίστοιχες δυνατότητες των εγγειογράφων δανειστών, θα πρέπει κατά την άποψη αυτή «να αναζητηθεί στο Σύνταγμα και ειδικότερα στην εφαρμογή της αρχής της ισότητας»³⁹. Τα δικαστήριά μας που δέχθηκαν ότι το γενικό προνόμιο που θεσπίζεται με το άρθρο 31 ν. 1945/1985 όταν συρρέει με τις ενυπόθηκες απαιτήσεις δεν προσκρούει στο άρθρο 17 του Συντάγματος, υιοθέτησαν αυτήν την άποψη σε υποθέσεις συρροής απαιτήσεων εργατικών αμοιβών με ενυπόθηκες απαιτήσεις. Στις υποθέσεις αυτές, τα δικαστήριά μας δέχθηκαν, επίσης, ότι η διάταξη του άρθρου 31 ν. 1945/1985 δεν προσκρούει ούτε στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος για την ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου, με την αιτιολογία, ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εχουσών εμπράγματα ασφάλεια απαιτήσεων και των προνομιούχων απαιτήσεων «δεν δημιουργεί

ανισότητα ομοίων περιπτώσεων, αφού εισάγει προνομιακή μεταχείριση απροσώπως και για λόγους δικαιοσύνης, κοινωνικής ανάγκης και ειδικής σκοπιμότητας, οι οποίοι απαιτούν την προστασία της ασθενέστερης τάξεως των εργαζομένων»⁴⁰.

Θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι τα δικαστήριά μας δεν προβληματίστηκαν ειδικότερα με τη ενδεχόμενη πρόσκρουση της ερμηνευθείσης από αυτά πιο πάνω διάταξης του άρθρου 31 ν. 1945/1985 προς το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υπό την έννοια που απέδωσε στη διάταξη αυτή η ΟΛΑΠ 40/199841, διότι προφανώς θεώρησαν επαρκές έρεισμα για τη δικαιολόγηση του γενικού προνομίου που εισάγεται με τη διάταξη του άρθρου 31 ν. 1945/1985, το γεγονός ότι τούτο δεν προσκρούει στη διάταξη του άρθρου 4 παρ. 1 του Συντάγματος.

Θα πρέπει, πάντως, να αναφερθεί ότι η ερμηνεία από τα δικαστήριά μας της διάταξης της παρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ, όπως αυτή ισχύει μετά την τροποποίησή της από το άρθρο 31 ν. 1945/1985, είχε δεχθεί αρνητικά σχόλια θεωρητικών. Τα σχόλια αυτά, ως προς το σκέλος της μη πρόσκρουσης του άρθρου 31 ν. 1945/1985 στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, επικαλούνται κοινωνικοπολιτικά επιχειρήματα, που στοχεύουν κυρίως προς το νομοθέτη που με τη διάταξη του άρθρου 31 ν. 1945/1985 επέλεξε την «ανεξοδη» (όπως αναφέρουν) για το Ελληνικό Δημόσιο λύση της προνομιακής κατάταξης των απαιτήσεων των εργαζομένων, η οποία γίνεται σε βάρος άλλων δικαιούχων «με καθόλου ευκαταφρόνητα και άξια έννομης προστασίας δικαιώματα και συμφέροντα (όπως αυτά των πιστωτών της επιχείρησης και εδώ εννοείται, κυρίως των Τραπεζών)⁴². Τα ίδια σχόλια, κατά το σκέλος τους που αναφέρονται στη νομολογιακή παραδοχή ότι η διάταξη του άρθρου 31 ν. 1945/1985 δεν προσκρούει στο άρθρο 17 του Συντάγματος, ελέγχουν εμμέσως τη σχετική νομολογία, διότι δεν προβληματίστηκε με την ενδεχόμενη πρόσκρουση της παραπάνω νομοθετικής διάταξης και προς τη διάταξη του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Η κριτική αυτή που διατυπώθηκε πριν από την έκδοση της αποφάσεως της Ολομελείας του Αρείου Πάγου 40/1998, χωρίς να αμφισβητεί γενικώς την κρατούσα στη νομολογία άποψη για τη νομική φύση των γενικών προνομίων, υποστηρίζει ότι το δικαίωμα σε ειρηνική απόλαυση της περιουσίας που έχει ο δανειστής, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, «θίγεται» αν ο νόμος περιορίσει την προνομιακή ικανοποίηση διαμέσου του εμπραγμάτου δικαιώματος της υποθήκης «αναδρομικώς», δηλαδή και για εκείνες τις υποθήκες που έχουν ήδη συσταθεί.

Ο προβληματισμός των δικονομολόγων αλλά και των αστικολόγων για την αντίθεση ή μη των γενικών προνομίων (και, βεβαίως, κυρίως αυτών της παραγρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ) προς τα άρθρα 17 και 4 του Συντάγματος είναι εύλογο ότι δεν θα παύσει ποτέ, αφού και ο νομοθέτης δεν φαίνεται διατεθειμένος να απόσχει από την παραγωγή και νέων γενικών προνομίων. Ο προβληματισμός, όμως, αυτός είναι επόμενο ότι ενισχύεται σοβαρά προς την κατεύθυνση της αμφισβήτησης των γενικών προνομίων από τις παραδοχές της ΟΛΑΠ 40/1988, οι οποίες, εφαρμοζόμενες στην αναγκαστική εκτέλεση, σημαίνουν ότι τα δικαιώματα όλων των δανειστών για παροχή έννομης προστασίας της ιδιοκτησίας έχουν την ίδια τυπική ισχύ και επομένως η τυχόν προνομιακή μεταχείριση – ικανοποίηση κάποιων από αυτά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί «ούτε με την αναφορά σε κάποια αυθαίρετη ιεραρχική κλίμακα,

ούτε με την αόριστη επίκληση του γενικού ή του δημοσίου συμφέροντος»⁴³.

Είναι, βέβαια, πρόωρο να προβλέψει κανείς αν η καινοτόμος απόφαση 40/1998 της Ολομελείας του Αρείου Πάγου, με την οποία προστατεύεται πλέον με συνταγματική δύναμη (λόγω του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος) και η ενοχική απαίτηση, θα οδηγήσει οπωσδήποτε σε στροφή της κρατούσας νομολογιακής άποψης ως προς την υπεροχή του προνομίου της παραγρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ, όταν αυτό συρρέει με ενυπόθηκες απαιτήσεις. Και τούτο διότι, όπως πειστικά υποστηρίζεται⁴⁴, από τη διάταξη του άρθρου 22 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται αμέσως ο θετικός κανόνας ότι «ο νομοθέτης δεν μπορεί πλέον, κάτι που μπορούσε να κάνει προ του 1975, να προσβάλλει (δηλαδή) το δυνάμενο να αποκληθεί εργατικό και κοινωνικό κεκτημένο», στο οποίο εντάσσεται το προνόμιο των απαιτήσεων από την παροχή εξαρτημένης εργασίας⁴⁵.

Ωστόσο, το νομικό οπλοστάσιο των θεωρητικών που δεν αντιμετωπίζουν θετικά τα γενικά προνόμια ενισχύθηκε σοβαρά από την απόφαση 40/1998 της Ολομελείας του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με την οποία, προστατεύεται πλέον και η ενοχική απαίτηση. Έτσι, ο καθηγητής Απόστολος Γεωργιάδης, χωρίς να αναφέρεται στο υφιστάμενο γενικό πρόνομιο της παραγρ. 3 του άρθρου 975 1 ΚΠολΔ, υποστηρίζει εύλογα⁴⁶ ότι «μετά από αυτή τη στροφή της νομολογίας... πρέπει να αντιμετωπίσουμε με περισκεψη τη δυνατότητα του νομοθέτη να αυξάνει αθρόως τα προνόμια» (διότι): «Με τον τρόπο αυτό (προφανώς της αθρόας αύξησης των προνομίων) ο φορέας μίας απαίτησης, ασφαλιζόμενος με πρώτη υποθήκη επί ακινήτου μεγάλης αξίας, διατρέχει τον κίνδυνο να βρεθεί χωρίς καμία εξασφάλιση. Δεν είναι δυνατόν (παρατηρεί ο κ. Γεωργιάδης) να δεχθούμε ότι η διεύρυνση των προνομίων από τον κοινό νομοθέτη μέχρι αυτού του σημείου είναι συνταγματική (και ερωτά): Επιτρέπεται άραγε ο νομοθέτης να έρχεται κάθε τόσο με έναν απλό νόμο και να διευρύνει τα προνόμια σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι ενυπόθηκοι δανειστές να κινδυνεύουν να φύγουν από έναν πλειστηριασμό με άδεια χέρια; Αν αυτό δεν είναι προσβολή της περιουσίας τους, όπως σήμερα εννοείται και προστατεύεται η περιουσία, τότε τι είναι αντισυνταγματικό;»

Οι παρατηρήσεις του καθηγητού Απ. Γεωργιάδη, στο βαθμό που απευθύνονται προς το νομοθέτη (και σ' αυτόν φαίνεται πως απευθύνονται), θα έχουν απήχηση, αν συμφωνούν με την εκάστοτε πολιτική και ιδεολογική του αντίληψη ή προς την ενδοτικότητα του σε πιέσεις οικονομικών και συντεχνιακών συμφερόντων, στο βαθμό, πάντως, που στοχεύουν προς τα δικαστήρια και τους δικαστές, θα έχουν την εμβέλεια που επιτρέπουν τα αποδεκτά όρια του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, που είναι ένας έλεγχος νομιμότητας και όχι έλεγχος σκοπιμότητας, έλεγχος πολιτικός⁴⁷.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Προδημοσίευση από τον Τιμητικό τόμο της Καθηγήτριας κ. Πελαγίας Γέσιου – Φαλτσή
2. Βλ. Κεραμέως, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο 1, 2η έκδοση, 1983, σελ. 118, Γέσιου – Φαλτσή, Αναγκαστική Εκτέλεση, Ειδικό Μέρος, 2001, IV σελ. 277 και Μ. Φρέρη, Προβληματική των προνομίων στην αναγκαστική εκτέλεση, Δ. 24 σελ. 798 και υποσημ. 2, όπου και αναφορά σε Μπέη και Μπρίνια που αμφισβητούν ότι ο υπάλληλος του πλειστηριασμού ασκεί οιονεί δικαστικά καθήκοντα.

3. Γέσιου – Φαλτσή, ο.π. σελ. 277.
4. Βλ. Γαζή, Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων, 1959, σελ. 95.
5. Κ. Κεραμέως, Προνόμια – Ικανοποίηση των απαιτήσεων του ΟΑΕ κατά προβληματικών επιχειρήσεων, άρθρο IV ν.1386/1983, Νομικές Μελέτες II, 1994, σελ. 515 επ.
6. Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. Γ. Δαούτη, Η προνομιακή κατάταξις του μισθού εις το Προσχέδιον Κώδικος Εργασίας, ΕΕργΔ 24, σελ. 1345 επ., ιδίως σελ. 1348, υποσημ. 20.
7. Βλ. Α. Νταφούλη, Ζητήματα από τα προνόμια του άρθρου 976 1 ΚΠολΔ και την αποκοπή κατά του πίνακα κατάταξης δανειστών, Δ 24, σελ. 819 επ.
8. Βλ. Κεραμέα – Κονδύλη – Νίκα (Νικολόπουλο) 1 ΚΠολΔ II, 2000, 975.
9. Σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και τη λειτουργική σύνδεσή του με το άρθρο 17 του Συντάγματος, βλ. Β. Γκισάκη, Η απαγόρευση αναγκαστικής εκτέλεσης κατά του Δημοσίου υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, Αρμεν. 54 σελ. 889, επ., ιδίως σελ. 904-911.
10. Βλ. Ντάσιο, Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Α/II, 1992, σελ. 516.
11. Εφετ Αθηνών 7625/1979, ΝοΒ 27.1656.
12. Για περισσότερα, βλ. Ντάσιο, ό.π. σελ. 514-515.
13. Σύμφωνα με το άρθρο 64 παρ.20 ν.δ. 958/1971, οι απαιτήσεις δικηγόρων από αμοιβές, αποζημιώσεις και έξοδα κατατάσσονταν στην τέταρτη τάξη των γενικών προνομίων, εφόσον είχαν προκύψει από ενέργειες που έγιναν μέσα στο τελευταίο έτος πριν από την ημέρα του πλειστηριασμού ενώπιον δικαστηρίων και είχαν επιδικαστεί με τελεσίδικη απόφαση. Η ρύθμιση αυτή είχε προκαλέσει αντιδράσεις από τους δικηγόρους αλλά και ερμηνευτικά προβλήματα για τα οποία βλ. Μ. Φρέρη, ό.π. σελ. 807-810 και τη ΟΛΑΠ 13/1990, Δ21.1012 με σύμφωνες παρατηρήσεις Κ. Μπέη.
14. Βλ. Ι. Κουκιάδη, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Β' έκδοση, σελ. 637 και υποσημ. 323, όπου παραπομπές στην ΑΠ 808/1990, ΕΕργΔ 50.1003 και σε σχόλια Ληξουριώτη για το προνόμιο, ΕΕΔ 48.495.
15. Βλ. Ντάσιο, ο.π. σελ. 513-514, όπου γίνεται αναφορά και στις προϊσχύουσες διατάξεις που προέβλεπαν για απαιτήσεις από αποζημίωση λόγω εργατικού ατυχήματος που οφείλεται κατά τις διατάξεις του ν.551/1914 ή τις διατάξεις του ΑΚ., το οποίο έπονταν των γενικών προνομίων του άρθρου 940 Πολ.Δικον. και συνέτρεχε με τα ειδικά προνόμια των διασφαλισμένων με ενέχυρο ή υποθήκη απαιτήσεων.
16. Βλ. Ντάσιο, ο.π. σελ. 515.
17. ΑΠ 1547/1991, ΝοΒ 40.80, ΑΠ 158/1996, ΕλλΔνη 38.582, ΑΠ 85/2000, ΕΕργΔ 60.229, ΑΠ 1348/1995, ο.π. και ΟΛΑΠ 22/2000, ΝοΒ 49.602. Αντίθετος ο Κ. Μπέης, με σχόλιό του κάτω από την ΕφΑΘ 12529/1995, Δ. 28.47.
18. Από την πλούσια επί του θέματος αυτού νομολογία βλ. ΑΠ 462/1997, ΕλλΔν η 39.347 και ΕφΑΘ 308/1993, ΝοΒ 42.196 και Ντάσιο, Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο, Τόμος Α/II, 1992, σελ. 532-535, όπου και αναδρομή στα προ του ΚΠΛΔ δικονομικά δίκαια.
19. Βλ. Νικολόπουλο εις Γεωργιάδη - Σταθόπουλο Ακ 1288 αριθ. 18-20, ο οποίος υποστηρίζει ότι για να συμμετάσχουν δανειστές στη διαδικασία κατάταξης, θα πρέπει να έχουν προβεί σε αναγκαστική κατάσχεση εις χείρας του ΤΠΔ, ως τρίτου και Κ. Χορομίδη, Η

αναγκαστική απαλλοτρίωση, Γ' έκδοση Συμπληρωμένη, Θεσσαλονίκη 1997, παραγρ. 212, σελ. 1106 επ., ο οποίος έχει τη γνώμη ότι ως διαδικασία κατάταξης, το άρθρο 1288 ΑΚ δεν εννοεί την κατάταξη του δικαίου της αναγκαστικής εκτέλεσης, γιατί η αναγκαστική απαλλοτρίωση υπηρετεί άλλους σκοπούς και ούτε ομοιότητα έχει με την αναγκαστική εκτέλεση. Ο απαλλοτριωτικός νομοθέτης, κατά την άποψη αυτή, δεν θέλησε να πληρωθούν όλοι οι δανειστές του δικαιούχου και να παρασχεθεί η ευχέρεια αναγγελιών. Διαφορετικά θα το όριζε ρητά. Ενδιαφέρθηκε μόνο για ενυπόθηκους δανειστές, γι' αυτούς που άσκησαν κατάσχεση και γι' αυτόν που διεκδικεί το απαλλοτριούμενο. Αν δηλαδή δεν υπάρχει ενυπόθηκος δανειστής ή άλλος που ενήργησε κατάσχεση, οι ειδικοί νόμοι για τις αναγκαστικές απαλλοτριώσεις δεν ενδιαφέρονται για τους προνομιάχους και εγχειρόγραφους δανειστές και συνάμα καταβάλλεται η αποζημίωση στο δικαιούχο που αναγνωρίστηκε δικαστικά είτε από τον υπόχρεο είτε από το ΤΠΔ. Αντίθετος ο Π. Μάζης, Εμπράγματα εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων εταιρειών, 1983 σελ. 383 υποσημ. 91, ο οποίος υποστηρίζει ότι η διαδικασία της κατάταξης είναι υποχρεωτική, μόνο για το λόγο ότι το απαλλοτριούμενο είναι ενυπόθηκο, η δε επάρκεια ή όχι της αποζημίωσης συναρτάται με την σύνταξη ή όχι του πίνακα.

20. Βλ. ιδίως ΕφΑΘ 12529/1995, ο.π.

21. ΑΠ 59/1966, ΕλλΔνη 27.633, ΕφΑΘ 12529/1995, Δ2.47, με σχόλιο Κ. Μπέη.

22. ΜονΠρωτΘεσ 31677/1995, αδημ.

23. Για περισσότερα, βλ. Κεραμέως/Κονδύλης/Νίκας (Νικολόπουλος), ο.π. υπό τα άρθρα 1030 και 1043 ΚΠολΔ.

24. Ο Κ. Κεραμέως υποστηρίζει «ότι το προνόμιο αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της απαιτήσεως, επομένως κρίνεται από το δίκαιο το οποίο ίσχυε όταν η απαίτηση γεννήθηκε» πιστεύει δε, «πως η ροπή να δημιουργούνται εκάστοτε νέα προνόμια, όπως είναι τα προνόμια του άρθρου 975 ΚΠολΔ πριν από τον τεμαχισμό του πλειστηριασμού σε 1/3 και 2/3, θα κατασίγαζε ενόψει της νομοθετικής πρακτικής ότι ορισμένα τέτοια προνόμια δημιουργήθηκαν από το νομοθέτη ενόψει συγκεκριμένου πλειστηριασμού, ο οποίος επέφερε και γενναίο πλειστηρίασμα και είχε βέβαια σημασία το κριτήριο διανομής του». (Βλ. Παρέμβαση στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Ελλήνων Δικονομολόγων, Αναγκαστική Εκτέλεση και Εμπράγματα Ασφάλεια, Εκδ. Αντ. Σάκουλα, σελ. 164).

25. Ο Μ. Φρέρης, προβληματική των προνομίων στην αναγκαστική εκτέλεση (Δ. 24.797 επ.), ο οποίος, με παραπομπή στους Μπέη και Παπαχρήστου (ο.π. σελ. 8020 θεωρεί πειστικότερη την κατάταξη των προνομίων στο ουσιαστικό δίκαιο, πιστεύει πως η φύση των προνομίων αποτελεί καθαρά θεωρητικό πρόβλημα, βλ. και Μπρίνια Αναγκαστική Εκτέλεση, Β' Έκδοση, τόμος δεύτερος, άρθρο 975 παραγρ. 410 II, ο οποίος υποστηρίζει ότι «εφόσον το προνόμιο αποτελεί ιδιότητα της απαιτήσεως ανήκει στην ύλη του ουσιαστικού δικαίου... Η εμπέλεια όμως του προνομίου, δηλαδή η δύναμη απωθήσεως των άλλων, ενδεχομένων και προνομιάχων, απαιτήσεων και η προτίμησις ωρισμένης προνομιάχου ανήκει στο δικονομικόν δίκαιον».

26. ΟΛΑΠ 21/19994 ΕλλΔ/νη 36.574.

27. Η ΑΠ 1901/1991, ΝοΒ 39.778, ακολούθησε την εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη, ότι οι εφαρμοστέες για τα προνόμια διατάξεις είναι (κατ' εφαρμογήν του άρθρου 50 ΕισΝΚΠολΔ) οι ισχύουσες κα-

τά την έναρξη της εκτέλεσης (όχι κατά τον χρόνο της κατάταξης). Η θέση αυτή επικρίθηκε από τον Φ. Δωρή ως «στερούμενη πειστικής επιχειρηματολογίας» με την ευκαιρία θετικού σχολίου κάτω από την ΑΠ 458/1991, ΝοΒ, ο.π. σελ. 1991, που έκρινε αντιθέτως. Κατά την ορθή παρατήρηση του Φ. Δωρή, η επικρινόμενη θέση «έχει ως αποτέλεσμα να περιορίζει την άσκηση του προνομίου των εργαζομένων για απαιτήσεις τους από εξαρτημένη εργασία μόνο επί του 1/3 του πλειστηριάσματος (με βάση δηλαδή τη νομοθεσία που ίσχυε πριν από το ν. 1545/1985)».

28. ΟΛΟΠ 21/1994, ό.π. και Ν. Κατηφόρη, Οι προνομίους απαιτήσεις κατά τον ΚΠολΔ., Εκδόσεις Ινστιτούτου Δικονομικών Ερευνών, 2003, σελ. 145-146.

29. Βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. σελ. 146-147.

30. Βλ. Χ. Απαλαγάκη, Ζητήματα διαχρονικού και διατοπικού δικαίου των προνοιών, ιδίως κατά τον ΚΠολΔ, Δ. 24 σελ. 843 επ.

31. Βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. σελ. 149-151, όπου και παραπομπές σε Έλληνες και ξένους θεωρητικούς και σε σχετική νομολογία.

32. Ο Ν. Κατηφόρης ο.π. σελ. 154, με παραπομπές στον Γ. Μητσόπουλο και σε ξένους θεωρητικούς ως προς τη φύση της διάταξης του άρθρου 20 του Συντάγματος, παρατηρεί, ωστόσο, ότι: Με αφετηρία την επισήμανση ότι οι διατάξεις του άρθρου 20 του Συντάγματος δεν αποτελούν απλή σύνθεση των υφισταμένων εγγυήσεων παροχής έννομης προστασίας με βάση τους ουσιαστικούς κανόνες και τις ισχύουσες δικονομικές αρχές, αλλά καθιερώνουν συνταγματικούς κανόνες ανώτατης βαθμίδας, που συνιστούν, με τις λοιπές συνταγματικές διατάξεις, ενιαία κατηγορία δικονομικών συνταγματικών δικαιωμάτων και αρχών, με τις οποίες περιορίζεται εντόνως η νομοθετική πρωτοβουλία κατά την περαιτέρω εξειδίκευση αυτών των δικαιωμάτων και αρχών από τον κοινό νομοθέτη, ενδέχεται η θέσπιση των προνομιών να προσκρούει στο παραπάνω περιεχόμενο της αξίωσης (των εγχειρόγραφων δανειστών) για παροχή έννομης προστασίας, έτσι, ώστε το μη επιτρεπτό τους να προκύπτει ήδη για το λόγο αυτό.

33. ΑΠ 7/1995 ΕΛΔ/νη 37.333, ΑΠ 309/1994 ΝοΒ 43.237, ΑΠ 534/1993 ΕΛΔ/νη 35.1088.

34. Βλ. Α. Νταφούλη, ο.π. σελ 825, υποσημ. 5, όπου παραπομπή στον Μπαλή, Εμπράγματο Δίκαιο, εκδ. Δ' παραγρ. 235, Τούση, Εμπράγματο Δίκαιο, σελ. 770 και Καραγιαννόπουλο, ΝοΒ 19.1212 επ.

35. Βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. σελ. 154-159, όπου και παραπομπές στους Γ. Κασιμάτη, Η απόφαση 40/1998 της Ολομελείας του Αρείου Πάγου. Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας ΝοΒ 47 σελ. 705 επ. και Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Αε, Αθήνα - Κομοτηνή, υπ' αριθμ. 1198, επ., σελ. 899 επ. και Μπέη, Προσβολές, σελ. 291.

36. Βλ. και το εκτενές σχόλιο, Ι. Καρακώστα.

37 Βλ. στο κείμενο της απόφασης παραπομπή σε πάγια σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

38. Ν. Κατηφόρης, ο.π. σελ. 155-157.

39. Για το πώς θα πρέπει να πραγματοποιηθεί η συνταγματική υποχρέωση του νομοθέτη να αιτιολογήσει κάποια άνιση μεταχείριση και για τα κριτήρια διαφοροποίησης, βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. ιδίως σελ. 159, όπου αναφέρει ότι η «φύση του πράγματος» αναδεικνύεται στο πιο σημαντικό κριτήριο για το αν μια διαφοροποίηση βρίσκεται σε συμφωνία με την αρχή της ισότητας.

40. Βλ. ΕφΑθ 12529/1995, ό.π., όπου και παραπομπές σε σχετική νομολογία του Αρείου Πάγου και των δικαστηρίων της ουσίας.

41. Τούτο πρέπει να θεωρείται εύλογο, αφού οι αποφάσεις που έκριναν επί του θέματος αυτού είναι προγενέστερες της ΟΛΑΠ 40/1998.

42. Βλ. Σχόλιο Μπέη, κάτω από την ΕφΑθ 12529/1995, ο οποίος θεωρεί ότι η διασφάλιση των εργαζομένων για τις αποδοχές τους είναι όχι μόνο πολιτική και ηθική, αλλά και νομική υποχρέωση της σύγχρονης πολιτείας, στο πλαίσιο της αρχής του κράτους της κοινωνικής πρόνοιας και αναφέρεται σε ειδική Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εννοεί την Οδηγία του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 1980, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την προστασία των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη). Ο Ι. Κουκιάδης, ο.π. σελ. 637-638, αναφέρει ότι «από καιρό οι έννομες τάξεις θέλησαν να χαράξουν νέο δρόμο. Αυτός αναζητήθηκε στη δημιουργία ενός αυτοτελούς κεφαλαίου μη υποκείμενου στους δανειστές του εργοδότη, χρηματοδοτούμενου με βάση την αρχή της κοινωνικής ασφάλισης για κάλυψη του κοινωνικού κινδύνου και με δυνατότητα την ταχεία ικανοποίηση δανειστών. Αυτή τη λύση υιοθέτησε η ΕΚ με την οδηγία 80.987 για τη διασφάλιση ανεξόφλητων απαιτήσεων των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη». Η χώρα μας, με το ν. 172/1982 υιοθέτησε αρχικά πλημμελώς την οδηγία αυτή, αργότερα δε με το Π.Δ. 1/1990 (την υιοθέτησε) χωρίς τις ατέλειες του ν. 1172/1990, βλ. και το άρθρο 16 παρ. 1 ν. 1836/1989. Η διαχείριση του σχετικού λογαριασμού υπάγεται στο Δ.Σ. του ΟΑΕΔ και κινείται μόνο σε περίπτωση πτώχευσης του εργοδότη. Από τον λογαριασμό εξασφαλίζονται οι αποδοχές των μισθωτών για περίοδο τριών μηνών και εφόσον εμπίπτουν στο εξάμηνο που προηγείται της δημοσίευσης της πτωχευτικής απόφασης.

43. Βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. σελ. 157.

44. Βλ. Ν. Κατηφόρη, ο.π. σελ. 161, με παραπομπές στους Π. Παράρα και Μ. Στασινόπουλο.

45. Πρόβλημα ίσως υπάρξει ως προς το θέμα της συνταγματικότητας της διάταξης του άρθρου 6XVI n. 2479/1997, που υπήγαγε τις απαιτήσεις των δικηγόρων χωρίς περιορισμό στο εξεταζόμενο γενικό προνόμιο της παραγρ. 3 του άρθρου 975 ΚΠολΔ, όταν οι απαιτήσεις αυτές συρρέουν με ενυπόθηκες απαιτήσεις. Το επιχείρημα ότι το εν λόγω προνόμιο αποβλέπει όχι μόνο στην εξασφάλιση ενός λειτουργικά ικανού και οικονομικά ανεξάρτητου δικηγορικού σώματος, αλλά και στο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα δικαστικής προστασίας του οφειλέτη (άρθρο 20 παρ. 1 Συντάγματος) στον οποίο ενδεχομένως και να μην παρείχε ο δικηγόρος τις υπηρεσίες του, δεν είναι απολύτως πειστικό, χωρίς τουλάχιστον την πρόβλεψη, όσον αφορά τις αμοιβές, ότι το προνόμιο καλύπτει τα κατώτατα όρια των αμοιβών του δικηγόρου (Άρθρο 98 επ. του Κώδικα Δικηγόρων). Βλ. και Ν. Ορφανίδη, Η προνομιακή κατάταξη της δικηγορικής αμοιβής (με αφορμή την 10008/1991 απόφαση του Εφετείου Αθηνών), ΝοΒ 41 σελ. 247 επ.

46. Βλ. Παρέμβαση του καθηγητή Αποστόλου Γεωργιάδη, στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Ελλήνων Δικονομολόγων, ό.π. σελ. 153.

47. Βλ. Σκουρή - Βενιζέλου, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 83 επ., Α. Νταφούλη, ο.π., σελ. 824, υποσημ. 2 όπου και παραπομπή στις ΕφΑθ 7713/1992, ΕφΑθ 8672/1992, αδημ.